

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

**VÝVOJ STRUKTURY UŽIVATELŮ SLUŽEB PRO LIDI
BEZ DOMOVA VE STŘEDISKU DUHOVÉ ATRIUM V KUTNÉ
HOŘE V LETECH 2011–2017**

Vedoucí práce: Mgr. Martina Pavelková
Autor práce: Martin Jelínek
Studijní obor: sociální a charitativní práce
Forma: kombinovaná

2019

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím, se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele i oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

20.3.2019

-----
podpis studenta

Poděkování:

„Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Martině Pavelkové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

OBSAH

Úvod	3
1 Definice a charakteristiky bezdomovectví	5
1.1 Typologie bezdomovectví.....	6
1.2 Bezdomovecká kultura.....	7
1.2.1 Vzhled a oblečení.....	7
1.2.2 Způsoby bydlení	7
1.2.3 Zdroje obživy.....	9
1.2.4 Denní rytmus a trávení volného času.....	9
1.2.5 Život v ročních obdobích.....	10
2 Lidská důstojnost a etika při práci s lidmi bez domova	12
3 Bezdomovectví na území státu po roce 1989	14
3.1 Příčiny bezdomovectví.....	14
3.2 Důsledky bezdomovectví	16
4 Bezdomovectví v různých fázích života.....	18
4.1 Bezdomovectví mladých lidí.....	18
4.2 Bezdomovectví osob ve středním věku.....	19
4.3 Bezdomovectví seniorů.....	20
5 Metodika výzkumu	22
6 Počty osob bez domova na území státu	24
6.1 Počty uživatelů služeb ve středisku Duhové Atrium v letech 2011–2017.....	24
6.1.1 Vývoj věkové struktury uživatelů služeb ve středisku Duhové Atrium ...	25

6.1.2	Vývoj poměrů počtu uživatelů služeb střediska Duhové Atrium podle pohlaví	27
7	Sociální služby pro lidi bez domova	36
7.1	Organizace pracující s lidmi bez domova	37
7.1.1	Charita České Republiky	38
7.1.1.1	Oblastní Charita Kutná Hora	38
8	Nabídka služeb střediska Duhové Atrium v Kutné Hoře	39
8.1	Vývoj služeb pro lidi bez domova ve středisku Duhové Atrium	39
8.1.1	Terénní programy	39
8.1.2	Nízkoprahové denní centrum	40
8.1.3	Noclehárna	41
8.1.4	Sociální rehabilitace	41
8.2	Současné směřování sociálních služeb pro lidi bez domova	42
	Závěr	43
	Seznam literatury a online zdrojů	45
	Seznam obrázků	47

ÚVOD

Ve své práci, se budu zabývat fenoménem bezdomovectví v kontextu sociálních služeb. Téma je mi blízké nejen z hlediska profesního, ale také z důvodu jeho významu v kontextu studia sociální a charitativní práce. Vývoj bezdomovectví, které je formou extrémního vyloučení, poukazuje na vývoj celé společnosti. Je tématem, které komplexně zahrnuje problematiku sociálního vyloučení, sociální stratifikace a mobility, ale také rozměr lidské důstojnosti a etiky.

První část textu definuje některé základní pojmy a popisuje historii bezdomovectví na území ČR po roce 1989. Zabývá se nejčastějšími příčinami bezdomovectví a poukazuje také na jeho důsledky. Dále interpretuje informace týkající se bezdomovectví u různých věkových skupin osob a zmiňuje počty osob bez domova v republice z dostupných výzkumů.

Cílem mé práce je zjištění vývoje struktury uživatelů služeb pro lidi bez domova ve středisku Duhové Atrium v Kutné Hoře v letech 2011 – 2017. Především se chci zaměřit na vývoj věkové struktury a vývoj poměru počtu těchto osob z hlediska pohlaví. Od roku 2014 pracuji v tomto zařízení na pozici pracovníka v sociálních službách v nízkoprahovém denním centru a jako vedoucí služby noclehárna. Krátce před mým nástupem, vedoucí střediska Slávka Kunášková napsala svou diplomovou práci, ve které se zabývala nárůstem počtu osob bez domova v seniorském věku. Ve své praxi sleduji, že tento trend se mění a ve službách přibývá velké množství mladých lidí. Na situaci bylo nutné reagovat vývojem služeb a rozšířením o další návazné služby. Změna věkové struktury uživatelů služeb může být ukazatelem různých změn ve společnosti, například změn hodnotového žebříčku nebo problémů v mezigeneračních vztazích. Může poukazovat také na značný příklon některých skupin obyvatelstva ke konzumnímu způsobu života, jehož důsledkem mohou být dluhové pasti v mladém věku, které mohou vést k propadu na sociální dno.

Další z kapitol práce tedy popisuje sociální služby pro lidi bez domova obecně, zabývá se organizacemi, které s touto cílovou skupinou pracují, a dále konkretizuje vývoj

služeb ve středisku Duhové Atrium v Kutné Hoře. Moje práce se bude zabývat nejen vývojem služeb pro lidi bez domova v kontextu konkrétní služby, ale také z pohledu vývoje služeb v celé republice. V textu práce bude též zaznamenáno srovnání vývoje služeb pro lidi bez domova ve sledovaném období a v současnosti.

Informace jsem čerpal z odborné literatury, tištěných článků, nepublikovaných textů diplomových prací a internetových zdrojů. Pro výzkum použiji analýzu textových zdrojů. Mimo výše uvedené, budou mým stěžejním zdrojem monitorovací zprávy za konkrétní období. Jedná se o kvartálně zpracované souhrnné zprávy o realizaci sociální služby v letech 2011-2017. Zprávy byly pořizovány u služeb terénní programy a nízkoprahové denní centrum. Jejich obsahem jsou počty uživatelů služeb, rozdělení počtu uživatelů podle pohlaví a počty poskytnutých intervencí v rozsahu §61 a §69 zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách a vyhlášky č. 505/2006. Monitorovací zprávy dále obsahují zhodnocení průběhu realizace služeb, problémy, které při realizaci nastaly a návrhy na možná preventivní opatření.

V závěru práce jsem shrnul veškeré poznatky, vzniklé v souvislosti s obsahovou analýzou textů a vyvodil závěry, které vplynuly z analýzy monitorovacích zpráv sociálních služeb pro lidi bez domova ve středisku Duhové Atrium v Kutné Hoře.

1 DEFINICE A CHARAKTERISTIKY BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovectví patří mezi formy extrémního sociálního vyloučení a vede k omezení bezpečnosti a redukci dostupných materiálních zdrojů. Nejedná se pouze o ztrátu domova nebo rozpad stabilních sociálních vazeb, ale lze ho chápat také jako jeden z projevů disfunkčního chování nebo jako syndrom komplexního sociálního selhání. Bezdomovectví je spojeno s neochotou nebo neschopností respektovat běžné společenské normy a jednat v souladu s nimi (srov. Vágnerová a kol., 2018, s. 7).

Bezdomovectví některých skupin obyvatel ovšem bývá také výsledkem kulturního a národního příslušenství k nějaké skupině, a nejen důsledkem sociálního selhání. To jsou například lidé, kteří si dobrovolně volí nomádský způsob života a hlásí se k tradicím svého národa. V tomto kontextu se může jednat o skupiny romského etnika, původní indiánské obyvatelské nebo australské Aborigince (srov. Marek, 2012, s. 12).

Bezdomovectví je definováno také jako extrémní projev sociální nerovnosti. Jeho vznik je důsledkem kombinace vysoce nepříznivé sociální situace a nedostatečných sociálních kompetencí jedince. Je charakteristické svou multifaktoriální povahou a je průsečíkem celé řady rizikových chování a jevů jako je kriminalita, žebráctví, prostituce, domácí násilí, závislosti a chudoba. Při zkoumání vzniku bezdomovectví se tak zohledňuje kombinace bio-psycho-sociálních faktorů (srov. Matoušek a kol., 2013, s. 338-339).

Bezdomovecký fenomén je část sociálního procesu. Je důsledkem kontinuálních sociálních a ekonomických sil vedoucích k sociálním strukturám jako je trh práce, trh s byty, sociální zabezpečení, vzdělání, výchova a rodinné struktury. Charakteristickým rysem bezdomovectví je také skutečnost, že by mělo být posuzováno raději v příčinách než v důsledcích, tedy raději v prevenci než v represí (srov. Hradečtí, 1996, s. 26).

V roce 2012 byl vypracován „Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020“. Zprávu vypracoval tým občanského sdružení Hodnoty-soužití-pomoc (H.S.P.) Praha, jehož členy jsou například Ilja Hradecký nebo Libor Prudký jako vedoucí týmu. Materiál zahrnuje všechny dostupné informace

o osobách bez domova v České republice, jejich počtu nebo návrhů opatření s cílem minimalizovat bezdomovectví. V materiálu je uváděn pojem bezdomovství nikoli bezdomovectví. Autoři se domnívají, že pojem je méně pejorativní a lépe vystihuje podstatu fenoménu¹. V textu této práce budu používat v běžném diskurzu zažitý poje bezdomovectví.

Termín bezdomovectví může mít v České republice odlišný význam oproti jiným zemím Evropské unie. Výraz *bezdomovec* je v Českém právním řádu používán ve smyslu osoby bez státní příslušnosti. Pro osobu bez trvalého bydlení a zázemí používá česká legislativa označení *osoba bez přístřeší*. Tento pojem však popisuje pouze jednu z kategorií typologie ETHOS² (srov. Matoušek a kol., 2013, s. 340).

1.1 Typologie bezdomovectví

ETHOS klasifikuje lidi bez domova podle čtyř hlavních životních situací:

- 1) lidé bez střechy
- 2) lidé bez bytu
- 3) lidé s nejistým bydlením
- 4) lidé s nevyhovujícím bydlením

Skupina odborníků v České republice pod vedením Ilji Hradeckého³ na základě tohoto doporučení přiřadila ke klasifikaci národní subkategorie a tím vytvořila národní typologii bezdomovectví (srov. Matoušek a kol., 2013, s. 338).

Nejčastěji je ovšem bezdomovectví rozlišováno na zjevné, skryté a potencionální. Do zjevného patří osoby bez přístřeší, které nemají možnost se uchýlit mimo veřejný prostor. Skrytí bezdomovci nemají žádnou možnost stálého bydlení a potencionální bezdomovci jsou lidé, kteří prozatím bydlení mají, ale riziko bezdomovectví je pro ně stále aktuální (srov. Marek a kol., 2013, s. 14-15).

V sociálních službách pro lidi bez domova se stále častěji setkávám právě s potencionálním bezdomovectvím, které se týká především velkého počtu osob žijících na městských i soukromých ubytovnách a obyvatel tzv. vyloučených lokalit, kterými

---

¹ Tento materiál včetně „Zprávy o naplňování Koncepce práce s bezdomovci na období do roku 2020“ za rok 2017 je dostupný on-line na <https://www.mpsv.cz/cs/16156>.

² ETHOS – Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení vytvořená EOH – Evropskou observatoří bezdomovectví, jejímž zřizovatelem je FEANTSA – Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci.

³ Mgr. Ilja Hradecký je zakladatel a ředitel neziskové organizace Naděje. Řadu let se věnuje pomoci lidem v sociální nouzi. Je také autorem několika publikací o bezdomovectví.

jsou z převážné většiny Romové. Bezdomovectví se zdaleka netýká pouze jednotlivců, ale často i párů a ohroženy jsou někdy i celé rodiny.

1.2 Bezdomovecká kultura

U lidí bez domova, které můžeme zařadit do kategorie zjevných bezdomovců, se setkáváme s některými specifiky, která jsou pro ně charakteristická. S velkou pravděpodobností se s nimi setká každý pracovník v bezdomoveckých službách a jsou tedy zřejmě platná ve všech částech České republiky. Marek, Strnad a Hotovcová (2012) je shrnuli do pěti následujících oblastí.

1.2.1 Vzhled a oblečení

Prvním rozlišovacím prvkem u bezdomovce bývá právě vzhled. Dodržovat hygienu na ulici je velmi obtížné, a ne všichni jsou schopni sdílet v charitativních organizacích sprchy společně s dalšími bezdomovci. Někteří se snaží využívat ochoty známých nebo veřejné sprchy. Obzvlášť pro lidi, kteří jsou na ulici krátce, je to otázkou hrdosti. Obvykle se nechtějí identifikovat s bezdomoveckou subkulturou⁴. Osoby, které na svůj vzhled zcela rezignovaly, bývají často závislé na návykových látkách nebo se jedná o osoby s poruchou osobnosti. Součástí vzhledu je také oblečení, které je důležité především pro mladé bezdomovce. Často se identifikují s hip-hopovou nebo punkovou subkulturou. Ti první dbají na čistotu a značkové oblečení a druzí naopak na nekonformní vzhled. Starší ročníky obvykle získávají oblečení v popelnicích nebo charitních organizacích. Málokdo si může oblečení vyprat. Častější je výměna za jiné, takže lidé bez domova upřednostňují funkčnost před vzhledem. Především v zimě je nutné, aby šlo oblečení dobře vrstvit. Dalším typickým prvkem jsou igelitové tašky, batohy, kufry, tašky na kolečkách a různé vozíky, ve kterých hromadí svůj majetek. Nejčastěji to bývají různé odpadky, spacáky a deky (srov. Marek a kol., 2013, s. 62-63).

1.2.2 Způsoby bydlení

Způsoby bydlení rozdělují sami bezdomovci na ty bez stálého bydlení, kteří jsou celý den na ulici a tzv. *squateri*, kteří nelegálně obývají prázdné objekty. *Squateri* se ob-

---

⁴ Subkulturou je v tomto textu míněna skupina, která se vyznačuje specifickými znaky, jež ji odlišují od majoritní kultury. Jedná se především o znaky týkající se pěti popisovaných oblastí v kapitole 2 Bezdomovecká kultura.

vykle snaží vytvořit anarchistickou komunitu, kde žijí podle principu sdíleného majetku. To považují za protest proti nedostatku dostupného bydlení. Osoby bez stálého bydlení se především snaží přežít noc, takže neustále mění místa pobytu. Ve velkých městech například využívají jízdy v hromadné dopravě, především na dlouhých trasách, kde často spí a dohání tak stále se zvyšující spánkový deficit. Lidé bez domova mají často strach z okradení a fyzického napadení, ztrácejí soukromí, což devastuje sebevědomí i duševní zdraví. Nezřídka se uchylují k alkoholu jako uspávacímu prostředku. Jízda v MHD je pro lidi bez domova často otázkou přežití a supljuje neexistenci tzv. ohříváren. Tedy místností, které jsou vytápěny a otevřeny přes noc. Taková místa mohou suplovat sklepy, nákupní centra, nonstopy, ale také záchytné stanice a nemocnice, do kterých se bezdomovci snaží uchýlit. Osoby, které žijí dlouhodobě tímto způsobem života, jsou obvykle osamělé nebo žijí v páru. Ten bývá nerovný a silnější zde často ochraňuje slabšího, který mu dává pocit užitečnosti. Lidského partnera někdy nahrazuje pes, především z důvodu absence kvalitních vztahů v této komunitě. Někteří bezdomovci vyhledávají opuštěná místa jako jeskyně nebo lesy, ve kterých si staví stany. Tito lidé jsou nejvíce ohroženi během zimních měsíců, protože o nich nikdo neví. Bývají to lidé se špatnou zkušeností ze společného bydlení. Jiní bezdomovci se sdružují do skupinek. Pokud se skupina rozrůstá, je obvykle sledována policií. V těchto skupinách jsou časté konflikty a při větším počtu osob zdržujících se na jednom místě, bývá běžný zásah policie, kdy je místo vyklizeno a skupina se rozpadne. K větší koncentraci bezdomovců dochází také v opuštěných továrních komplexech, bývalých zahrádkářských koloniích nebo budovách Českých drah v okolí nádraží (srov. Marek a kol., 2013, s. 64-69).

Většina lidí bez domova prošla také komerčními ubytovny, které slouží k hromadnému ubytování osob. Tyto ubytovny se často přeměnily na objekty sloužící k dlouhodobému bydlení pro lidi, kteří mají zvýšený práh pro získání běžného ubytování. Ubytovnu nájemníci obvykle hradí z doplatku na bydlení, který však nepokrývá celou výši nájmu. Je potom nutné zbytek doplatit z příspěvku na živobytí nebo přídatku na děti, popřípadě z rodičovského příspěvku. Nájem bývá vysoký a nadsazený vůči standardnímu nájmu v daném městě, ale rozhodně se nejedná o luxusní bydlení. Opožděné vybavení předchozími nájemníky se často neřeší. Další typ nestandardního bydlení může vypadat jako rodinný dům. Forma bydlení zde zůstává stejná jako u výše zmíněných ubytoven. Rodiny pak užívají jednotlivé pokoje v domě a kuchyně včetně sociálního zařízení jsou společné. Výjimkou není ani ubytování rodiny v prostorách garáže nebo půdy. Aby rodina nezůstala na ulici, je často v situaci, kdy musí zadlužit

ostatní členy rodiny v bance nebo nebankovních institucích (srov. Bydlení za všechny prachy, 2018).

1.2.3 Zdroje obživy

V bezdomovecké subkultuře jsou typické také různé zdroje obživy. Ty bývají alternativní a někdy na pomezí zákona, ale obvykle se bezdomovci nedopouštějí závažnější kriminality. Někteří bezdomovci se živí žebráním, ale ne všichni žebráci jsou bezdomovci. Žebrání je pasivní formou žádosti o pomoc. Jinou formou je tzv. somrování, kdy prosebník obchází lidi v okolí a oslovuje je s žádostí o pomoc. Dalším zdroje obživy je vybírání popelnic, které se v bezdomovecké hantýrce nazývá „fárání“ nebo „háčkování“. Někteří bezdomovci se živí pouze potravinami z popelnic a vůbec nevyužívají nabídek charitních center. Tento zdroj obživy je pro ně potvrzením jejich nezávislosti. V popelnicích a kontejnerech je možné najít i další věci jako oblečení, nádobí nebo věci prodejné na bleších trzích či v bazarech. Jiní bezdomovci vyhledávají v odpadech sběrné suroviny a prodávají je. Jako zdroj obživy slouží také využívání různých sociálních služeb, z nichž některé nabízí lidem bez domova například jídlo nebo oblečení zdarma. Někteří bezdomovci pobírají dávky státní sociální podpory, nejčastěji dávky hmotné nouze⁵. Velká část bezdomovců si ovšem dávky nikdy nevyřídí, přestože na ně má nárok. Jedním z důvodů bývají přílišné nároky klientů a malá ochota věnovat vyřízení dávek čas. Demotivační pro ně bývá také to, že se dávka kohokoliv v bezdomovecké komunitě stává společným vlastnictvím a bývá během velmi krátké doby utracena. Klasický pracovní poměr získávají bezdomovci zřídka nebo nejsou schopni si takovou práci udržet. Často pracují tzv. na černo a bývají zneužíváni pro práci za velmi málo peněz. V neposlední řadě jsou bezdomovci součástí pouliční kultury, ke které patří také lidé živící se drobnou kriminální činností. Bezdomovci jsou ovšem častěji obětmi než členy kriminálních skupin. Nejčastěji se účastní krádeží v obchodech. Část především mladých bezdomovců využívá jako zdroj obživy sex (srov. Marek a kol., 2013, 71-84).

1.2.4 Denní rytmus a trávení volného času

Udržení běžného denního rytmu je na ulici téměř nemožné. Lidé ztrácí soukromí a jejich režim se zcela obrací. Mnohým se zdá rizikovější noc než den, takže ve dne dohání deficit spánku. Ti, kteří fungují ve dne, obvykle chodí na brigády nebo na sběr a je běž-

---

⁵ Systém dávek hmotné nouze včetně aktuálních částek životního a existenčního minima je podrobně popsán na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí (<https://www.mpsv.cz/cs/5>).

nější, že mají stálé místo na spaní. Do jejich režimu obvykle patří konzumace alkoholu nebo drog. Do denního režimu bezdomovců také patří kolečko, během kterého musí uspokojit své potřeby jídla, hygieny, peněz, sociálních kontaktů a podobně. Setkávají se tedy na různých místech, někdy v nízkoprahových centrech nebo knihovnách, které pro ně znamenají pocit bezpečí a přístup k informacím. Trávení volného času ve skupině bývá spojeno s užíváním návykových látek. Někteří bezdomovci, kteří žijí izolovaně od ostatních, uspokojují svou potřebu lidského kontaktu samomluvou (srov. Marek a kol., 2013, s. 84-87).

1.2.5 Život v ročních obdobích

Nejnáročnějším obdobím pro život na ulici je samozřejmě zima. Alkoholici a narkomani v tomto období nejčastěji zvažují možnost léčby a jiní obnovují vztahy s rodinou. Také se zvyšuje počet vězňů s tresty kratšími než půl roku. Vzrůstá počet žádostí o vystavení občanského průkazu, který je nezbytný pro nocleh na ubytovně. I přes různá krizová opatření v silnějších mrazech každý rok například v Praze umrzne kolem dvaceti bezdomovců. Početnější úmrtí jsou i na jaře, kdy jsou bezdomovci velmi vyčerpaní a při náhlém ochlazení již nemají sílu vzdorovat. Charakteristické je také to, že čím je tepleji, tím je menší vůle na změnu životního stylu. V létě je život na ulici jednodušší. V tomto období bezdomovci také zanedbávají hygienu a svůj zdravotní stav. V teple se zhoršují zejména bércové vředy a hrozí amputace končetin (srov. Marek a kol., 2013, s. 88-90).

Všechny výše uvedené charakteristiky jsou mi známé z mé praxe v sociálních službách s lidmi bez domova v Kutné Hoře. Jsou typické pro všechny věkové kategorie osob bez domova. Rezignace na vzhled a hygienu je podle mé zkušenosti spíše otázkou doby strávené na ulici než věkem. Na malém městě také úplně neplatí, že by mladí bezdomovci využívali značkové oblečení a udržování běžného vzhledu kvůli možnosti snadněji prováděných krádeží jako zdroje obživy. V Kutné Hoře jsou osoby, které využívají bezdomovecké služby nebo žijí tímto způsobem života lidem na očích. V obchodech je prodavači znají a obvykle jsou hned při vstupu do obchodu hlídány a někde dokonce ihned ostrahou vykázány z prodejny ven.

Denní rytmus bezdomovců na malém městě je obvykle spojen především s otvírací dobou sociálních služeb nebo čekáren nádraží. Není zde více možností, kde trávit čas. Neexistují zde velká obchodní centra ani různí poskytovatelé služeb, mezi jejichž služ-

bami by si mohli lidé bez domova vybírat a využívat jejich nabídky. Stejně jako jinde i v Kutné Hoře se část bezdomovců živí sběrem surovin. Dalším zdrojem, který znám ze své praxe je udržování kontaktu s nějakým seniorem, kterému za jídlo nebo drobný poplatek lidé bez domova pomáhají například s venčením psa nebo donáškou nákupů. Funguje zde vzájemná důvěra, protože bezdomovci se vyplatí být spolehlivý a nákup i peníze přinést v pořádku. Tímto způsobem může mít zajištěné dlouhodobé přilepšení ke své obživě. Navíc se stává, že takový vztah funguje také k uspokojení potřeby sociálního kontaktu na obou stranách.

2 LIDSKÁ DŮSTOJNOST A ETIKA PŘI PRÁCI S LIDMI BEZ DOMOVA

Důstojností člověka je myšlena absolutní hodnota lidské bytosti. Je charakterizována přirozeností, ze které vyplývá lidská personalita. Lidská důstojnost se projevuje především ve svobodě a odpovědnosti, ale také jako předpoklad vztahovosti člověka. Náboženské pojetí důstojnosti ukazuje člověka jako bytost, kterou stvořil Bůh ke svému obrazu. V kontextu praktického sociálního života a uspořádání společnosti nacházíme důraz na lidskou důstojnost zejména v sociální nauce církve. Ta je primárně prezentována papežskými sociálními encyklikami⁶ (srov. Matoušek a kol., 2013, s. 204-206).

Důstojnost jako pojem lze ovšem vztáhnout na celou řadu jevů či situací. Důstojnou pro nás může být například nějaká společenská událost. Lidskou důstojností ovšem můžeme mínit také etickou kategorii označující vědomí člověka o významu člověka a také o uznání jeho práv ve společnosti. Je možné ji realizovat skrze přístup k člověku, ke svobodě myšlení, v přístupu k umírajícím, k vězněným a mnoha dalším. Lidská důstojnost je obsažena v zastávání hodnoty lidského života jako takového včetně respektování potřeb člověka a respektování lidství tak, aby člověk byl vždy účelem a nikoli prostředkem. Vždyť právo na ochranu lidské důstojnosti je jedním ze základních lidských práv (srov. Popovičová, 2009, s. 225).

Sociální pracovník při výkonu své profese zastupuje majoritní společnost a ve vztahu ke klientovi reprezentuje normalitu. Zároveň má prosazovat klientovy nároky a zájmy a vystupovat jako arbitr z hlediska občanských práv klienta. Současné zastávání těchto tří rolí klade vysoké nároky na etiku jednání sociálního pracovníka. V sedmdesátých letech byl ve spojených státech vypracován první etický kodex sociální práce, který dospěl k definitivnímu znění v roce 1992. Jeho cílem bylo vylíčit pravidla sociální práce a stanovit zásady této práce. V Česku byl vydán Etický kodex sociálních

---

⁶ Encykliky jsou papežské listy, jejichž text reaguje na sociální otázky. První sociální encyklika „*Rerum novarum*“ byla vydána v roce 1891. Zatím poslední „*Laudato Si*“ v roce 2015.

pracovníků České republiky v roce 2002⁷. Jsou v něm uvedeny obecné etické zásady, ale také pravidla etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi, zaměstnavateli, kolegům, svému povolání a ke společnosti (srov. Goldmann, Cichá, 2004, s. 45-49).

Každá konkrétní organizace nebo sociální služba může mít vypracován svůj vlastní etický kodex, který může zohledňovat specifika organizace nebo cílové skupiny, se kterou pracuje. Sociální služby pro lidi bez domova v Kutné Hoře se řídí etickým kodexem Charity České Republiky⁸. Ten obsahuje také poslání a cíle Charity. Základním posláním Charity je šířit dobro, spravedlnost a naději a následovat tak příklad Ježíše Krista. Toto poslání má Charita naplňovat především skrze materiální, sociální, humanitární, rozvojovou, psychickou a duchovní pomoc potřebným lidem.

Jako problematické vnímám, že z důvodu nedostatku kvalifikované pracovní síly jsou do Oblastní Charity přijímáni lidé, kteří se neztotožňují s posláním Charity a nejsou schopni naplňovat deklarované poslání. Mnoho klientů z osob bez domova přichází naplňovat nejen své fyziologické, ale tak spirituální potřeby, k čemuž ovšem mnozí pracovníci nejsou kompetentní. Z rozhovorů s pracovníky Oblastní Charity Kutná Hora vím, že pouze menší část z nich jsou věřící, a ještě menší část katolíci.

Ve své praxi jsem se také opakovaně setkal s přístupem, který odporovat etickému kodexu, protože sociální pracovník nepřístupoval ke klientovi jako k osobě, které náleží lidská důstojnost. Lidé bez domova jsou mnohdy špinaví, zapáchají a někteří se živí jídlom z popelnice. To je ovšem nezabavuje lidské důstojnosti, která každé lidské bytosti náleží, protože byla stvořena jako obraz Boží. Především v křesťanské organizaci by proto měli pracovníci ke klientům přistupovat s ohledem na vyřčené.

Za podstatné proto považuji uvědomění si, že lidskou důstojnost je třeba vnímat nejen ve vztahu ke klientovi, ale také ve vztahu k sociálnímu pracovníkovi. Uvědomit si vlastní důstojnost znamená uvědomit si a přijmout sebe sama. Právě to je základem kvality práce sociálního pracovníka, protože úcta k druhým není možná bez úcty k sobě samému. Sociální pracovník s ukotveným systémem hodnot respektuje klienta a nepřesvědčuje ho o svém postoji. Jeho úkolem je pouze klienta upozornit na rizika a motivovat ho k přemýšlení a hledání východisek (srov. Šrajter, 2006, s. 111-112).

---

⁷ Celé znění kodexu k nahlédnutí na <http://www.iustin.cz/Dokumenty/Ruzne/kodex2.asp>.

⁸ Kodex Charity ČR ke stažení na <https://www.charita.cz/res/archive/020/002269.pdf?seek=1454943713>.

3 BEZDOMOVECTVÍ NA ÚZEMÍ STÁTU PO ROCE 1989

Před rokem 1989 bezdomovectví existovalo, ale pouze skrytě. Byla vytvářena umělá zaměstnanost a byly zřizovány podnikové ubytovny. Mnoho lidí v nich žilo bez rodinného zázemí. Po roce 1989 se ukázalo, že v první vlně bezdomovců se objevili právě lidé, kteří byli za předchozího režimu pouze formálně zaměstnaní, ale pracovat nechtěli. Do práce chodili pouze z důvodu hrozby represivních opatření. Další skupinou byli uměle zaměstnaní, kteří by se na konkurenčním trhu práce nemohli uchytit. Na ulici se propadli také ti, kteří byli propuštěni z velkých podniků a jejich ubytoven, propuštění z vězení po prezidentské amnestii a ti kdo byli propuštěni z psychiatrických léčeben. Bezdomovectví se tak jeví jako dědictví reálného socialismu, které se po revoluci pouze dostalo do zjevné formy. Někteří vidí bezdomovectví jako negativní důsledek kapitalismu (srov. Marek a kol., 2013, s. 54-55).

„V ČR dosud neexistuje komplexní právní úprava sociálního, popř. dostupného bydlení, které by upravilo postavení státu a obcí v oblasti bytové politiky ve vztahu k osobám ohroženým sociálním vyloučením vč. bezdomovců.“ (Koncepte prevence a řešení problematiky bezdomovectví, 2013, s. 19)

Chybí zde také ucelený systém prevence zaměřený na udržení bydlení. To úzce souvisí s nárůstem počtu osob ohrožených ztrátou bydlení a následně zvyšováním výdajů na řešení takto vzniklých situací včetně přenášením zátěže do oblastí zdravotnictví, soudnictví, vězeňství a podobně. Ani obce nemají konkrétně legislativně ukotvené povinnosti ve vztahu k aplikaci nástrojů bytové politiky. Zajištění potřeby bydlení občanů obce, tak do značné míry závisí na přístupu obce a její ochotě situaci řešit (srov. Koncepte prevence a řešení problematiky bezdomovectví, 2013, s. 28-31).

3.1 Příčiny bezdomovectví

Vývoj vzniku bezdomovectví je složitý a vždy se jedná o kombinaci různých příčin. Pro pracovníky, kteří pomáhají lidem bez domova, je důležitější poznat aktuální stav klienta než jeho minulost. Lidé často zůstávají na ulici z jiných důvodů, než z jakých se tam

dostali. S primární příčinou tedy tím, co se stalo, když se člověk dostal na ulici, se už většinou nedá moc dělat. Důležitější jsou tedy sekundární příčiny, proč člověk na ulici zůstává nebo to proč se na ni vrací (terciální příčiny). Bezdomovci obvykle řeší pouze primární příčiny. Až při uvědomění sekundární příčin, může pochopit, že bariéry, které mu brání v návratu do společnosti, může překonat. Nebezpečné jsou především terciální příčiny, protože klient nemůže nalézt své místo ve společnosti a recidivuje (srov. Marek a kol., 2013, s. 18-19).

Propad do bezdomovectví může mít několik fází, obvykle se jedná o postupný úpadek. Příčiny se mohou jevit jako banální, ale bývají vyústěním dlouhodobých problémů. Často má situace podobu dominového efektu. Jeden problém vyvolává další a kumulace problémů může být velmi obtížně zvládnutelná. Ke zhoršení situace přispívá také nadměrná konzumace alkoholu, čímž někteří lidé reagují na vzniklé problémy. Důsledkem se může stát rozpad vztahu a postupný propad na ulici. Vztahy budoucích bezdomovců bývají narušené, někdy v důsledku jejich chování. Obvykle se tak nemohou spoléhat na pomoc rodiny nebo se na ni mohou spolehnout pouze dočasně. Častým spouštěčem propadu na ulici je rozpad manželství, po kterém následuje odchod či vyhození z domova. U žen bývá častým důvodem odchodu z domova násilné chování partnera. Bezprostřední propad do bezdomovectví je obvykle důsledkem kombinace ztráty práce a bydlení. Na ulici se mohou dostat také lidé, kteří trpí psychickými problémy (srov. Vágnerová a kol., 2018, s. 59-67).

Mezi mladými bezdomovci se často objevují lidé, kteří z domova utíkali již v dětství. Útěky mohly být v důsledku nezvládnání stresujících situací v rodině a lze je chápat jako signál narušené jistoty a pocitu bezpečí. U těchto osob lze vidět preference únikových strategií, které se jim mohou jevit jako snadnější. Jedná se o lidi, kteří nejsou vždycky dostatečně zodpovědní a nedovedou nebo nechtějí předvídat možné následky svého chování. Nejčastějšími příčinami bezdomovectví u mladých osob jsou nadměrné užívání alkoholu nebo drog, neschopnost či neochota systematicky pracovat, kombinace poruch chování a neochoty pracovat nebo duševní choroba (srov. Vágnerová a kol., 2013, s. 58-60).

3.2 Důsledky bezdomovectví

Některé výše uvedené příčiny bezdomovectví mohou být i důsledky tohoto fenoménu. Týká se to zejména nadměrného užívání alkoholu a případně dalších návykových látek, jejichž konzumace často slouží lidem bez domova k úniku z reality ulice.

Jedním z důsledků bezdomovectví je sociální vyloučení, jež v sobě zahrnuje také koncept chudoby. Sociální vyloučení zahrnuje celou řadu faktorů, které vyloučeným brání v přístupu k příležitostem, jež jsou většinové společnosti běžně dostupné. Sociální vyloučení je rozdělováno do čtyř dimenzí. Jedná se o vyloučení z pobírání adekvátních příjmů, vyloučení z pracovního trhu, vyloučení ze sociálních vztahů a vyloučení z poskytovaných služeb. Bezdomovectví je krajní formou sociálního vyloučení. Bezdomovci, kteří nevyužívají nebo nedosáhnou na sociální služby jako je noclehárna nebo azylový dům a jsou nuceni přespávat na ulici, jsou často vystaveni velkému nebezpečí ve formě pouliční kriminality. Stávají se tedy často oběťmi trestné činnosti (srov. Giddens, 2014, s. 464).

Psychické problémy mohou být příčinou i důsledkem bezdomovectví. Jako důsledek bezdomovectví se psychické problémy objevují nejčastěji ve formě úzkostných či depresivních stavů. Depresivní stavy se většinou prohlubují v návaznosti na pocity osamělosti a vyloučení ze společnosti. Deprese bývá často kombinovaná právě s abúzem drog nebo alkoholu. Lidé žijící na ulici mají také často zkušenost s opakovanou traumatizací a mohou tak mít některé příznaky posttraumatické stresové poruchy. Mezi bezdomovci se poměrně často objevují také suicidální tendence, které mohou souviset jak s užíváním návykových látek, tak s negativním bilancováním života (srov. Vágnerová a kol., 2018, s. 186-190).

Důsledkem života na ulici je také jednoznačné zhoršení zdravotního stavu osob bez domova. Obtížné je už jen dodržování hygienických návyků, což může být příčinou mnoha zdravotních komplikací. Obvyklá je nedostatečnost vhodného stravování. Nejzávažnější újmy na zdraví pak mohou lidé bez domova utrpět z důvodu prochladnutí, která mohou vést například k zápalům plic. Situace se zhoršuje v zimních měsících, kdy hrozí také omrzliny, které mohou vést k amputacím končetin nebo k přímému ohrožení na životě.

Podle statistik z Evropské unie mají bezdomovci daleko křehčí a nestálější zdraví než ostatní obyvatelstvo. Jedna z anket, která se zabývala bezdomovci spícími na ulicích Londýna, uvádí jako průběrný věk úmrtí 47 let. Běžný průměr ostatní populace je

přítom 73-79 let. V Německu průzkum ukázal, že průměrný věk bezdomovců je o deset let nižší než u osob se stálým bydlením. Kvalita života lidí bez domova je velmi nízká (srov. Hradečtí, 1996, s. 50).

4 BEZDOMOVECTVÍ V RŮZNÝCH FÁZÍCH ŽIVOTA

Vývoj struktury osob bez domova ve společnosti a v sociálních službách je zajisté reakcí na různé změny ve společnosti. Bezdomovectví v různých fázích života má svá specifika, kterými se budou zabývat následující podkapitoly.

4.1 Bezdomovectví mladých lidí

Příčiny bezdomovectví u mladých lidí mohou být různé. Obvykle se jedná o důsledek dlouhodobé kumulace negativních vlivů. Někteří mohou být nevýhodně geneticky disponováni a bez pomoci se nedokáží se zátěží vyrovnat společensky přijatelnějším způsobem. Stěžejní postavení má v příbězích mladých bezdomovců rodina, která může sloužit jako zdroj opory a pomoci, ale také jako zdroj stresu a trápení. Kritické bývá období dospívání, kdy se různé konflikty s rodiči mohou stát spouštěčem odchodu na ulici. Často se jedná o mladé lidi z problematického prostředí, kterým v rodině chyběl pocit jistoty a bezpečí, a kteří nejsou z rodiny vybaveni dostatečnými sociálními kompetencemi a neumí navazovat a udržovat trvalé vztahy. Bývají odmítáni, protože nejsou přijatelní pro většinu běžné populace, takže se dostávají na okraj společnosti. Jejich sociální síť je většinou omezená na stejně problematické jedince, takže riziko jejich společenského selhání bývá vyšší (srov. Vágnerová a kol., 2013, s. 14-15).

Mezi mladými bezdomovci se často objevuje přesvědčení o dysfunkčnosti jejich rodiny, ale není to pravidlem. Poměrně značná část těchto lidí své rodiče vůbec nezná. Jedním z rizikových faktorů je také nedostatek sebekritičnosti a přičítání viny jiným lidem, který ovšem může být obrannou reakcí na pocit nechtěnosti a zavrženosti rodiči. Takové pocity vedou k nejistotě v sebepojetí. Případné nepříznivé dispozice po rodičích někdy mladí bezdomovci používají jako vysvětlení, které je má zbavit viny za vlastní sociální selhání (srov. Vágnerová a kol., 2013, s. 54-55).

Pravdou ale je, že jsem se v průběhu svého působení v bezdomoveckých službách setkal již s několika rodinami, kde rodiče žijí dlouhodobě v závislosti na sociálních dávkách a jsou klienty našich služeb. Jejich děti, které v průběhu let dospěly, se už také

staly klienty služeb pro lidi bez domova. U starší generace se setkávám často se závislostí na alkoholu, zatímco u mladých osob bez domova se častěji setkávám se závislostí na drogách, nejčastěji na pervitinu. Na ulici se tak ocitá, již druhá generace osob z jedné rodiny.

Odchod na ulici bývá posledním východiskem z celé řady problémů. Na život na ulici se mladí lidé adaptují nárůstem nestandardních postojů, chování a způsobů uvažování. Je to strategie vhodná pro přežití na ulici, která ovšem značně komplikuje návrat do běžné společnosti. Návyk na parazitující způsob života může být velkou překážkou v procesu začleňování. Časté jsou mezi nimi již zmíněné závislosti na drogách a alkoholu, mají nestabilní vztahy a jsou velmi nedůvěřiví. Ruku v ruce s nezvládnutými vztahy jde také nezvládnuté rodičovství mladých bezdomovců, které je pro ně příliš náročné z hlediska zodpovědnosti a povinností. Nezřídká jde o důsledek pravidelného braní návykových látek, které vede k celkové devastaci člověka (srov. Vágnerová, 2013, s. 127-128).

4.2 Bezdomovectví osob ve středním věku

Je pravděpodobné, že příčiny bezdomovectví u mladých lidí mají dopad i na životy osob ve středním věku. Někteří bezdomovci ve středním věku mohou být na ulici již několik let, tedy od mládí. To se týká především osob ze špatného rodinného zázemí. Většina našich klientů ve středním věku stejně jako ostatní věkové kategorie, pochází z neúplných rodin, prošla ústavní výchovou nebo zažila nějakou silně traumatickou událost, která má souvislost s jejich rodinou.

Z výzkumu Vágnerové a jejích spolupracovníků, který proběhl od června 2016 do května 2017, vyplynulo, že zdrojem problémů v rodině byl nejčastěji otec, který je alkoholik a v rodině se chová agresivně. Na alkoholu může být samozřejmě závislá i matka, případně se u některého z rodičů objevila psychická nemoc. Část respondentů tohoto výzkumu vyrůstala u prarodičů a nezanedbatelná část prožila dětství v náhradní rodině nebo dětském domově.

Bezdomovci ve středním věku mají různé představy o své budoucnosti. Někteří by chtěli, aby se o ně někdo postaral, někdo chce žít jinak. Některé ženy na ulici by chtěly znovu navázat vazby se svými blízkými. U obou pohlaví ovšem platí, že čím déle jsou na ulici, tím více pochybují o změně a případném partnerství. Ve srovnání s mladými

bezdromovci jsou rezignovanější a pesimističtější (srov. Vágnerová a kol., 2018, s. 230-231).

4.3 Bezdromovectví seniorů

Bezdromovec senior je osoba, která dosáhla věku 60 let. Tyto osoby uvádí, že věk a zdravotní stav jsou hlavními příčinami toho, že nemohou získat práci. V průběhu života se obvykle živily pouze příležitostnou prací a nejsou tak účastníky důchodového zabezpečení. Kvůli svému věku, zdravotnímu stavu a osamělosti se mohou častěji stát obětmi podvodníků a násilníků (srov. Kunášková, 2013, s. 105-106).

Mnoho klientů bezdromoveckých služeb vypadá jako senioři, ale přitom nedosáhli věkové hranice stáří, kterou stanovila Světová zdravotnická organizace⁹ ani důchodového věku¹⁰. Je to dáno především náročným způsobem života a dlouhodobou deprivací potřeb. Lidé bez domova obecně nemají saturovány základní fyziologické potřeby, trpí spánkovým deficitem a jejich zdravotní stav obvykle není příliš dobrý. Zanedbaný zevnějšek a nedostatek příležitostí k hygienickým úkonům nebo rezignace na ně, vede k vizuálnímu zvyšování věku. Ani reálně se bezdromovci senioři nedožívají vysokého věku. Za dobu mého působení v Oblastní Charitě Kutná Hora jsem zažil několik úmrtí klientů, z nichž někteří nedosahovali seniorského věku. Devastace jejich organismu však vedla k selhání životních funkcí. V databázi střediska Duhové Atrium bylo možné dohledat, že v období od roku 2014 doposud zemřelo třicet tři klientů. Z toho u sedmi klientů nebyl znám věk, dva klienti nedosáhli věku padesáti let, pět klientů bylo nad padesát let, třináct nad šedesát let a pouze šest nad sedmdesát let. Z tohoto počtu byla pouze jedna žena a třicet dva mužů.

V květnu roku 2018 proběhla konference o lidech bez domova s tématy „Bezdromovectví v kontextu specifických služeb pro mladé lidi“ a „Bezdromovectví v kontextu vývojové psychologie“. Pavel Pěnkava¹¹ prezentoval příspěvek s názvem „Senioři – sociální aspekty stárnutí u osob bez domova“. Shrnul v něm výsledky výzkumu, kterého se v období od ledna 2015 do října 2017 účastnilo 250 osob bez domova, z nichž bylo

---

⁹ World Health Organization je agenturou Organizace spojených národů, která se zabývá mezinárodním veřejným zdravím, včetně vytváření různých klasifikací, včetně klasifikace osob podle věku. <https://www.who.int/>

¹⁰ Důchodový věk je stanoven zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, konkrétní čísla je možné dohledat na: <https://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/starobni-duchody.htm>.

¹¹ Ph.D. Pavel Pěnkava působí na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře sociální práce a dlouhodobě se zabývá sociální prací s bezdromovci.

200 nad šedesát let. Ve vzorku respondentů bylo zastoupeno 82 % mužů a 18 % žen. Podle údajů MPSV z roku 2016 je celkový podíl žen mezi lidmi bez domova kolem 25–30 %. Skupinu seniorů bez domova charakterizoval jako velmi ohroženou, neschopnou dosáhnout na služby, které jsou běžně dostupné pro seniory z většinové společnosti. Jako alarmující se ukázaly výsledky na některé dotazy. U faktického místa přespávání seniorů bez domova, kdy téměř 39 % z nich uvedlo, že spí mimo oficiální instituce. 59,1 % uvedlo, že má dluhy, ale neví kde a v jaké výši a 17,3% seniorů uvedlo, že nemá žádný příjem.

5 METODIKA VÝZKUMU

Ve své práci jsem využil kvalitativní metodologii. Základní aktivitou výzkumu se stala analýza dokumentů. Výzkumnou otázkou jsem definoval takto: „Jakým způsobem se vyvíjela struktura uživatelů bezdomoveckých služeb v Kutné Hoře mezi lety 2011–2017?“ Zejména se jedná o strukturu věkovou a podle pohlaví. Primární výzkumná otázka úzce souvisí s cílem této práce, kterým je zjištění vývoje struktury uživatelů a zároveň vývoje služeb střediska Duhové Atrium v Kutné Hoře. Práce se pokusí nastítnit také srovnání s vývojem bezdomoveckých služeb v České Republice. Za textové zdroje, které budu analyzovat, považuji především interní dokumenty organizace Oblastní Charity Kutná Hora. Konkrétně se jedná o analýzu monitorovacích zpráv za výše uvedená období. K doplnění informací mohou být použity také metodické pokyny organizace. V práci bych také rád provedl komparaci dat získaných výzkumem vedoucí střediska Slávky Kunáškové z roku 2013, která se zabývala nárůstem počtu uživatelů bezdomoveckých služeb v seniorském věku se statistickými daty z monitorovacích zpráv po roce 2013.

6 POČTY OSOB BEZ DOMOVA NA ÚZEMÍ STÁTU

Podle expertů se počet osob bez přístřeší na území našeho státu pohyboval v roce 2012 kolem třiceti tisíc. Počet potencionálních bezdomovců byl v této době odhadován na víc než sto tisíc. Za nejohroženější jsou považováni senioři jednotlivci nad 65 let a domácnosti s jedním dospělým s dětmi, případně domácnosti, ve kterých je dlouhodobě nezaměstnaný. Mezi další ohroženou skupinu obyvatel patří největší etnická menšina žijící na našem území, a to Romové. V Česku se stále rozmáhá fenomén nestandardního bydlení nízké kvality za vysokou cenu. Jsou to především ubytovny, ale i jiné typy bydlení v sociálně vyloučených lokalitách. V těch jsou kumulovány mnohé negativní jevy jako lichva, majetková trestná činnost, mezigenerační přenos chudoby a další. V roce 2012 byl předpoklad počtu vyloučených lokalit kolem čtyř set (srov. Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví, 2013).

6.1 Počty uživatelů služeb ve středisku Duhové Atrium v letech 2011–2017

Služby střediska Duhové Atrium používaly mezi lety 2011–2015 pouze papírovou formu dokumentace. Statistická data byla využívána jen v monitorovacích zprávách, které sloužily jako podklad pro vyhodnocování naplňování indikátorů, které jsou nutné k financování služby. Služby byly financovány z Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost¹². Data z monitorovacích zpráv nebylo možné vyhodnotit jinak než průměry z kvartálních počtů uživatelů služeb. Tyto zprávy totiž obsahují pouze počty osob za uvedená období a předcházející období, ale nevyplývá z nich počet ukončených smluv uživatelů. V letech 2016 a 2017 již služby střediska Duhové Atrium využívaly k dokumentaci elektronický systém E-quip¹³, který umožňuje snadné vytvoření statistických dat.

---

¹² Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost využíval finanční prostředky z Evropského sociálního fondu v programovém období 2007–2013.

¹³ E-quip je elektronická evidence sociálních služeb, která umožňuje hromadné zadávání informací o poskytované podpoře. Je z ní možné provádět například export statistických výkazů pro MPSV.

Od roku 2011 do roku 2013 byly poskytovány služby Nízkoprahové denní centrum a Terénní programy. Od roku 2013 do roku 2017 přibýly ještě služby Noclehárna a Sociální rehabilitace.

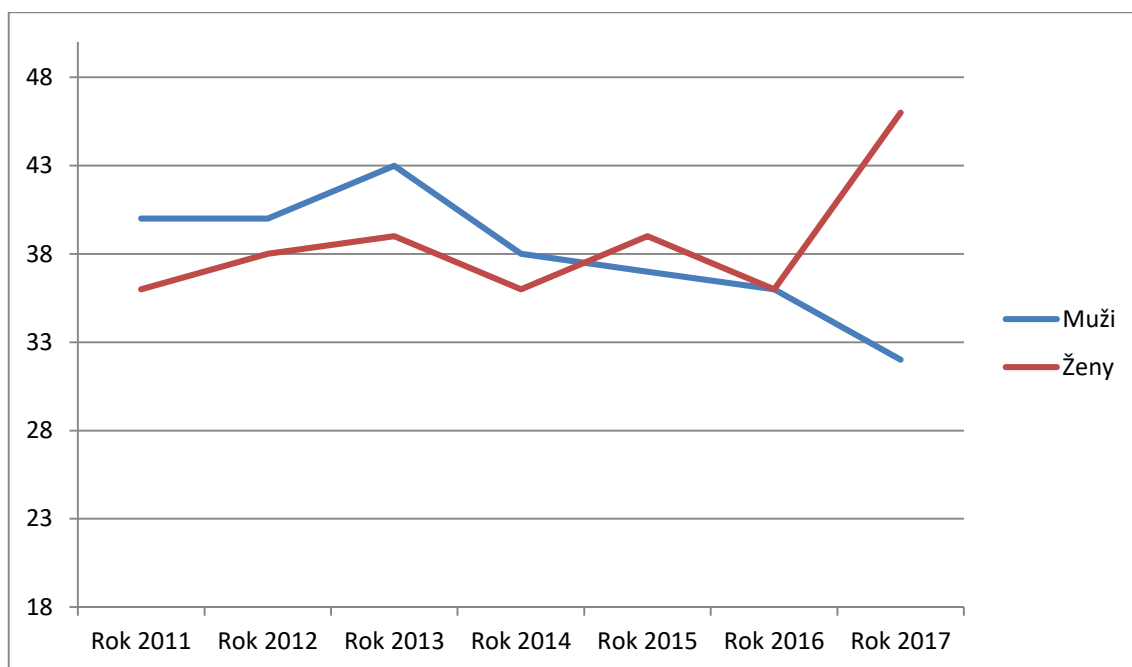
6.1.1 Vývoj věkové struktury uživatelů služeb ve středisku Duhové Atrium

Kunášková (2013) říká, že od roku 2010 docházelo k nárůstu počtu bezdomovců seniorů. Jednalo se o dvojnásobné zvýšení počtu těchto osob v každém roce. V roce 2012 došlo k poklesu, zřejmě z důvodu migrace bezdomovců do jiných regionů. Tato data však není možné ověřit. Autorka sama uvádí, že z důvodu neposkytnutí potřebných údajů informanty, nemohla zpracovat podrobný statistický přehled.

V těchto letech středisko Duhové Atrium poskytovalo pouze službu Nízkoprahové denní centrum. Elektronickou verzi dokumentace s možností přesných statistik začala služba využívat až od roku 2016. Nástrojem k vyhodnocování statistických dat byly do roku 2016 pouze údaje o počtu klientů a poskytnutých intervencí zaznamenané v papírové formě a sčítané ručně pracovníky Oblastní Charity.

Vývoj věkové struktury uživatelů služeb pro lidi bez domova v Kutné Hoře ilustruji pouze dvěma grafy. První ukazuje vývoj služeb v Nízkoprahovém denním centru a druhý ve službě Sociální rehabilitace. Data byla pořízena ze všech dostupných údajů o uživateli. Jednalo se o ručně psané seznamy uživatelů, monitorovací zprávy služeb Nízkoprahové denní centrum a Terénní programy a statistická data všech čtyř služeb ze systému E-quip za roky 2016 a 2017. Vzhledem ke zjištění, že ve službách Nízkoprahové denní centrum a Terénní programy figurují z 90 % stejní klienti, analyzoval jsem data pouze u služby Nízkoprahové denní centrum.

1) Nízkoprahové denní centrum

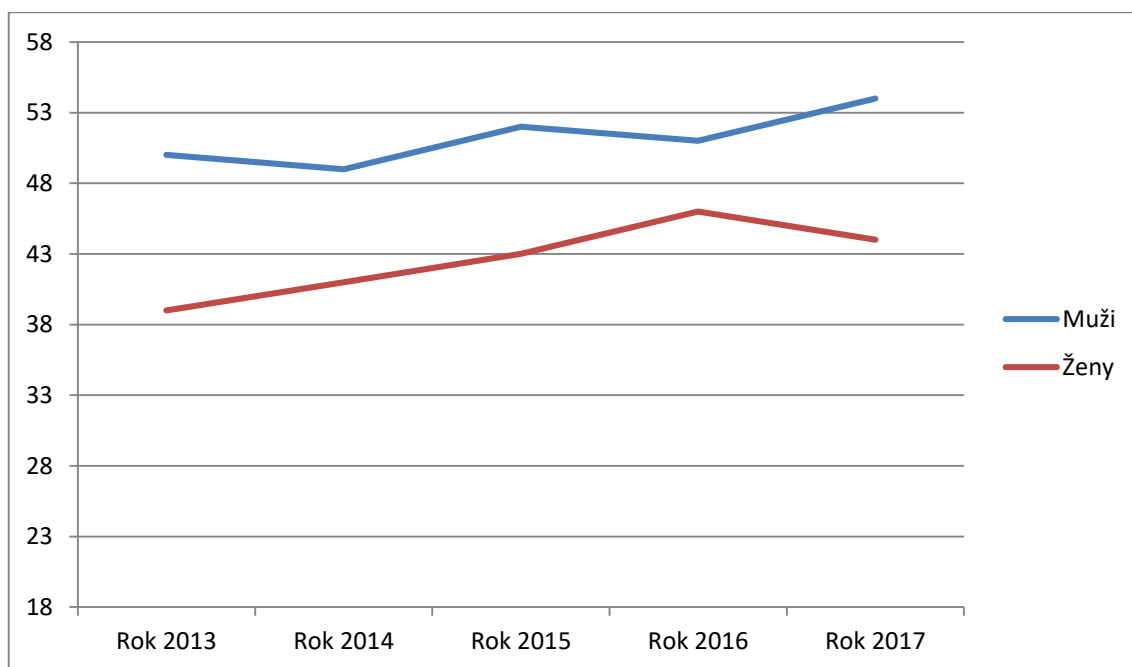

Obrázek 1 Vývoj věkové struktury uživatelů služby Nízkoprahové denní centrum

Na vývoji věkové struktury služby Nízkoprahové denní centrum je patrný trend mírného snižování průměrného věku u mužů bez domova, a naopak markantní zvyšování průměrného věku u žen. Roli hraje především větší množství mladých osob žijících rizikovým způsobem života, které tuto službu využívají. Z jejich sociálních šetření vyplývá, že často pochází z neúplných rodin. Osamoceným rodičem bývá matka, v některých případech závislá na alkoholu. Mladí uživatelé služeb se nezdálo potýkají se závislostí na alkoholu i drogách. Mnozí se nachází v dluhových pastích. Mnoho z nich nikdy nepracovalo legálně a dluží vysoké částky na zdravotním pojištění, u mobilních operátorů za nehrazené smlouvy na paušály nebo nájemné za bydlení na komerčních ubytovnách.

Mezi ženami bez domova se objevují ženy, které přišly exekučně o bydlení a v průběhu zhoršující se životní situace propadly závislosti na alkoholu. Často se jedná o ženy, kterým se rozpadlo manželství, zůstaly bez druhého příjmu a tato situace pro ně byla ekonomicky likvidační. Svou roli zde sehrála také nefunkční širší rodina nebo strach přiznat včas před okolím do jaké situace se dostaly.

2) Sociální rehabilitace

Obrázek 2 Vývoj věkové struktury uživatelů služby Sociální rehabilitace

Ve službě sociální rehabilitace je situace v podstatě opačná. Dochází k lehkému poklesu věku u uživatelek služby, a naopak k nárůstu věku uživatelů mužů. Ve službě, která je zaměřena na motivované uživatele, kteří by se rádi skrz uplatnění na trhu práce vrátili do běžné společnosti, bychom očekávali spíše nižší věkový průměr. U žen se ovšem dostáváme nad čtyřicet let a u mužů dokonce nad padesát let. To je zřejmě dáno tím, že službu aktuálně využívají osoby, které jsou dlouhodobě bez domova a pobírají dávky hmotné nouze. Aby jim tyto dávky nebyly kráceny, snaží se alespoň uplatnit výkonem pracovní činnosti na smlouvu o výkonu veřejné služby. Tu jim zprostředkovává právě Oblastní Charita v rámci služby Sociální rehabilitace.

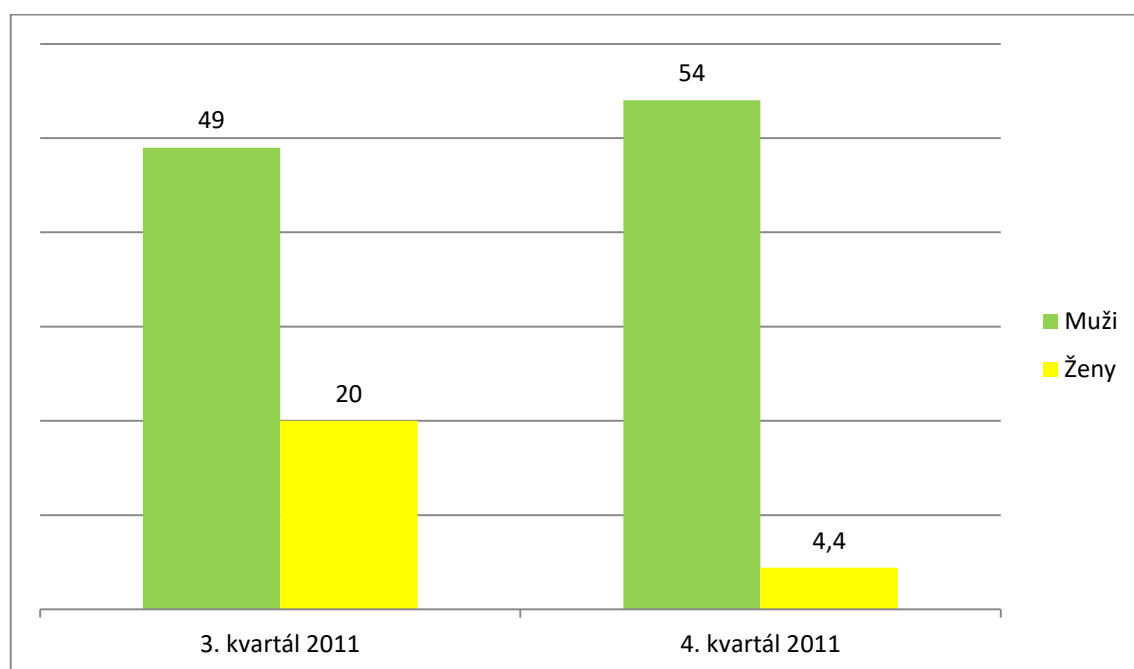
6.1.2 Vývoj poměrů počtu uživatelů služeb střediska Duhové Atrium podle pohlaví

Tato kapitola řeší vývoj počtu uživatelů služby Nízkoprahové denní centrum a Terénní programy podle pohlaví. Níže uvedené grafy znázorňují počty uživatelů za jednotlivé roky, tak jak byly zaznamenány v monitorovacích zprávách. Monitorovací zprávy byly vypracovány pro individuální projekt, který byl financován z Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR pro dvě výše uvedené služby. Uvedené počty uživatelů za jednotlivé kvar-

tály roku, zaznamenávají pouze ty, se kterými byla v daném období uzavřena aktivní smlouva a byla jim poskytnuta minimálně jedna intervence¹⁴.

1) Nízkoprahové denní centrum

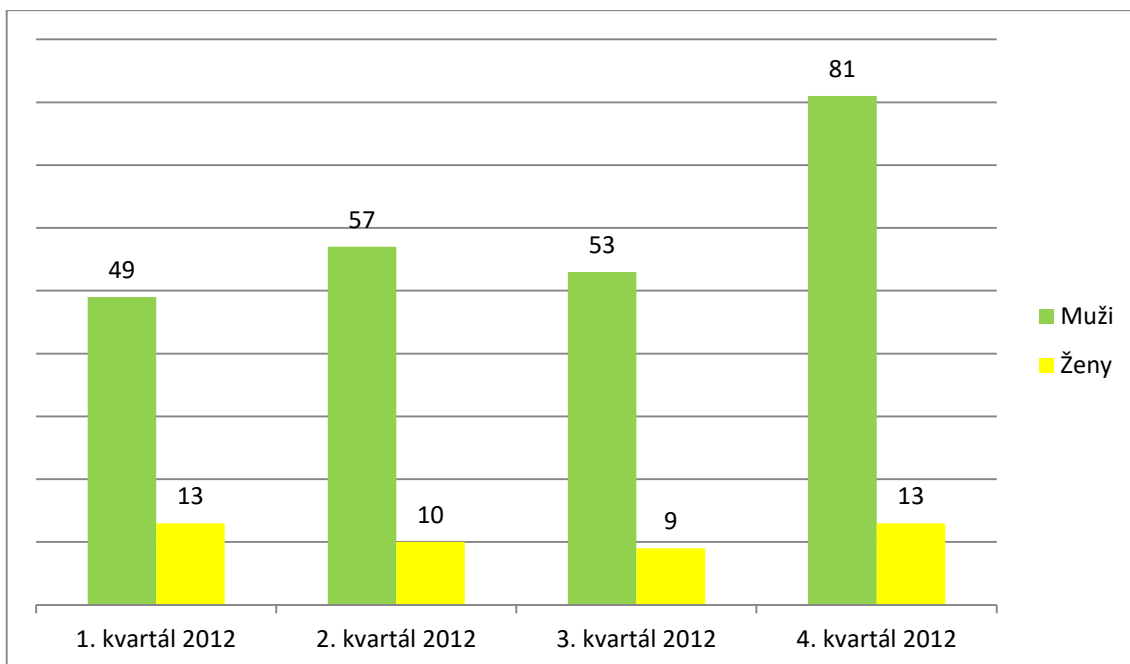
Nízkoprahové denní centrum bylo první službou pro lidi bez domova v Kutné Hoře, a tak se zde úplně nefungovala běžná praxe, že by Terénní programy byly prodlouženou rukou Nízkoprahového centra, která by přiváděla uživatele z terénu do stacionárního zařízení. Praxe fungovala zpočátku naopak a uživatelé Nízkoprahového zařízení se stávali zároveň uživateli Terénních programů.

Obrázek 3 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v roce 2011

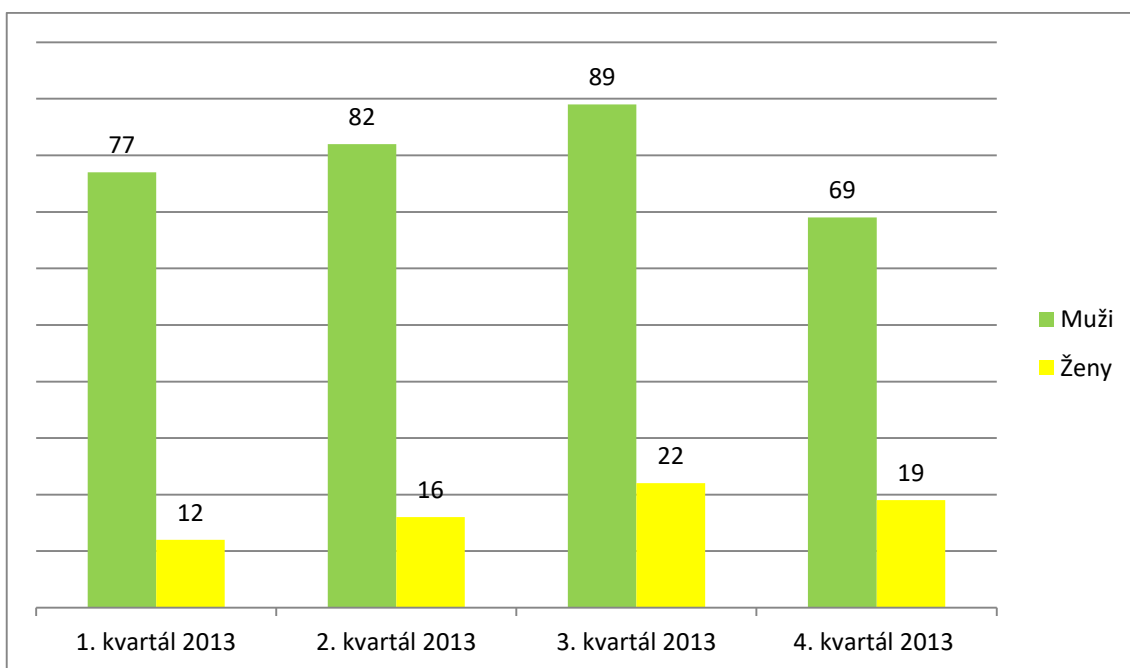
Za dva kvartály roku 2011 byl poměr počtu mužů a žen mezi uživateli služby Nízkoprahové denní centrum 75 % ku 25 %.

¹⁴ Intervence je poskytnutí základní činnosti podle prováděcí vyhlášky 505/2006 Sb. k Zákonu o sociálních službách č. 108/2006 Sb. v platném znění v minimální délce trvání 30 minut.

Obrázek 4 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v roce 2012

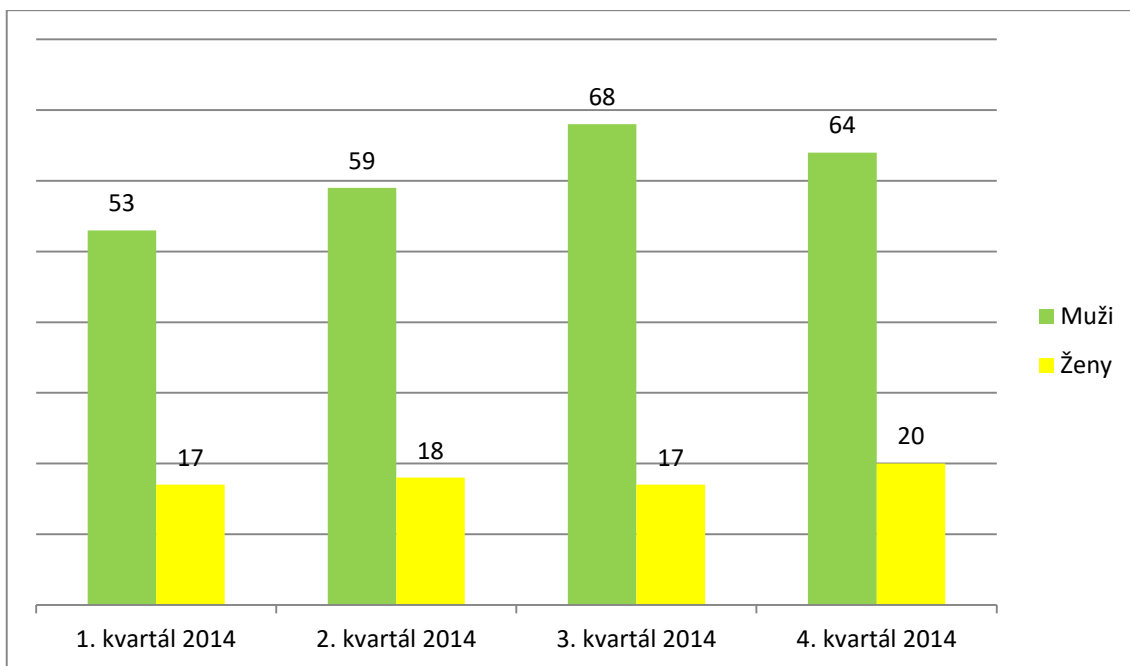
Za rok 2012 byl poměr počtu mužů a žen mezi uživateli služby Nízkoprahové denní centrum 84 % ku 16 %.

Obrázek 5 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v roce 2013

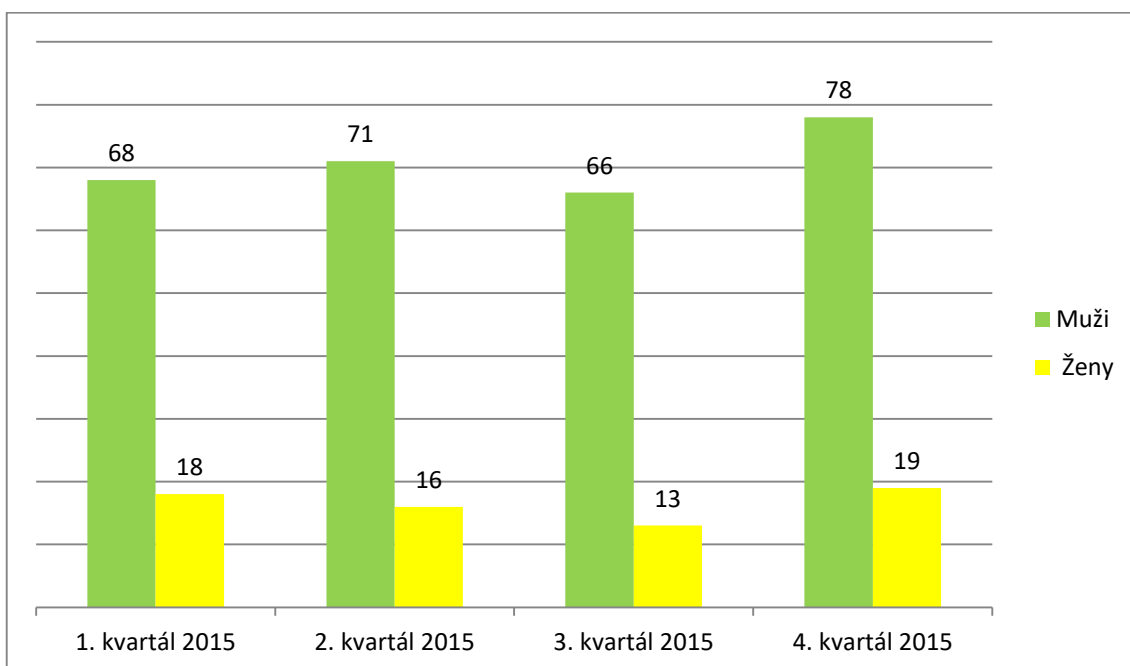
Za rok 2013 byl poměr počtu mužů a žen mezi uživateli služby Nízkoprahové denní centrum 82 % ku 18 %.

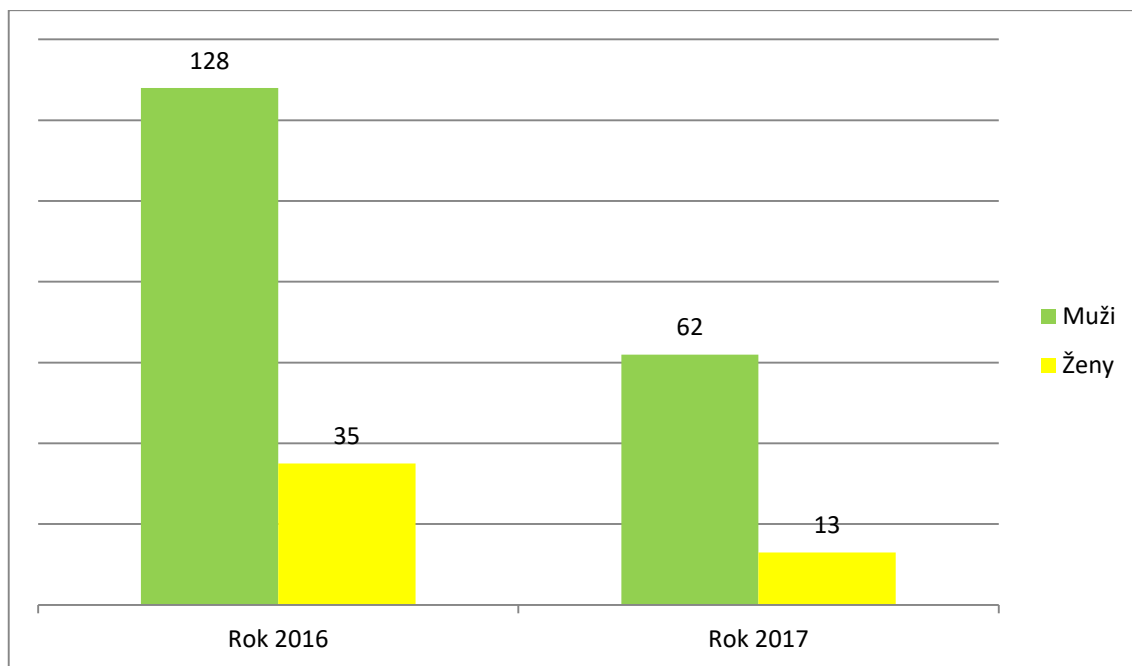
Obrázek 6 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nizkoprahovym dennim centru v roce 2014

Za rok 2014 byl pomer počtu mužů a žen mezi uživateli služby Nizkoprahovym dennim centrum 77 % ku 23 %.

Obrázek 7 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nizkoprahovym dennim centru v roce 2015

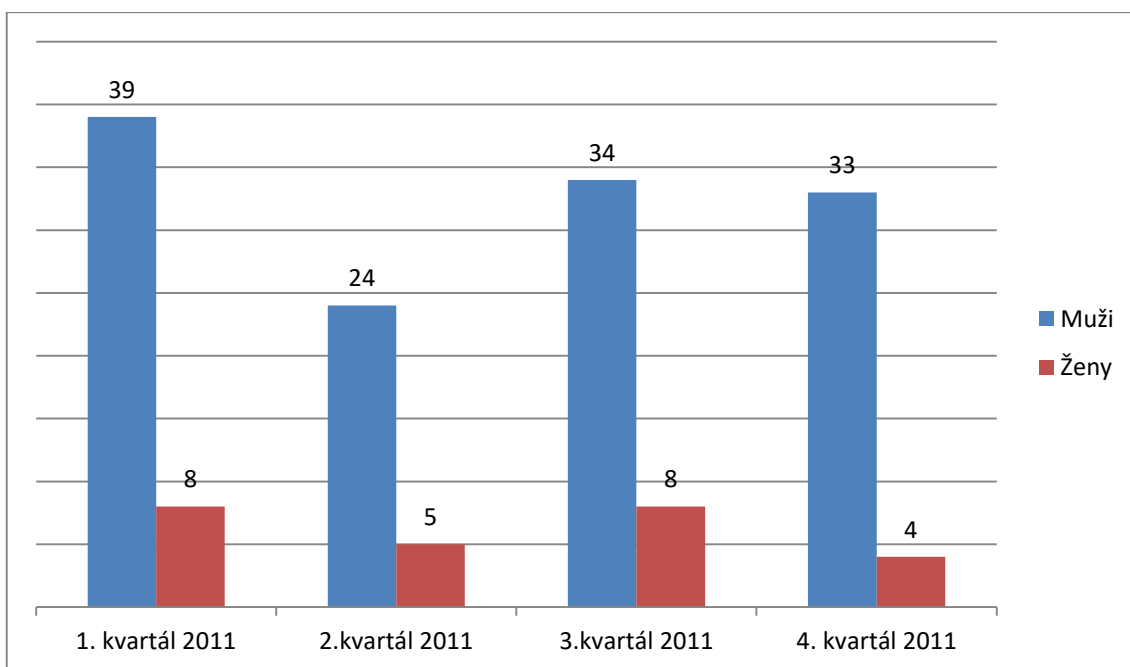
Za rok 2015 byl pomer počtu mužů a žen mezi uživateli služby Nizkoprahovym dennim centrum 81 % ku 19 %.

Obrázek 8 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v letech 2016 a 2017

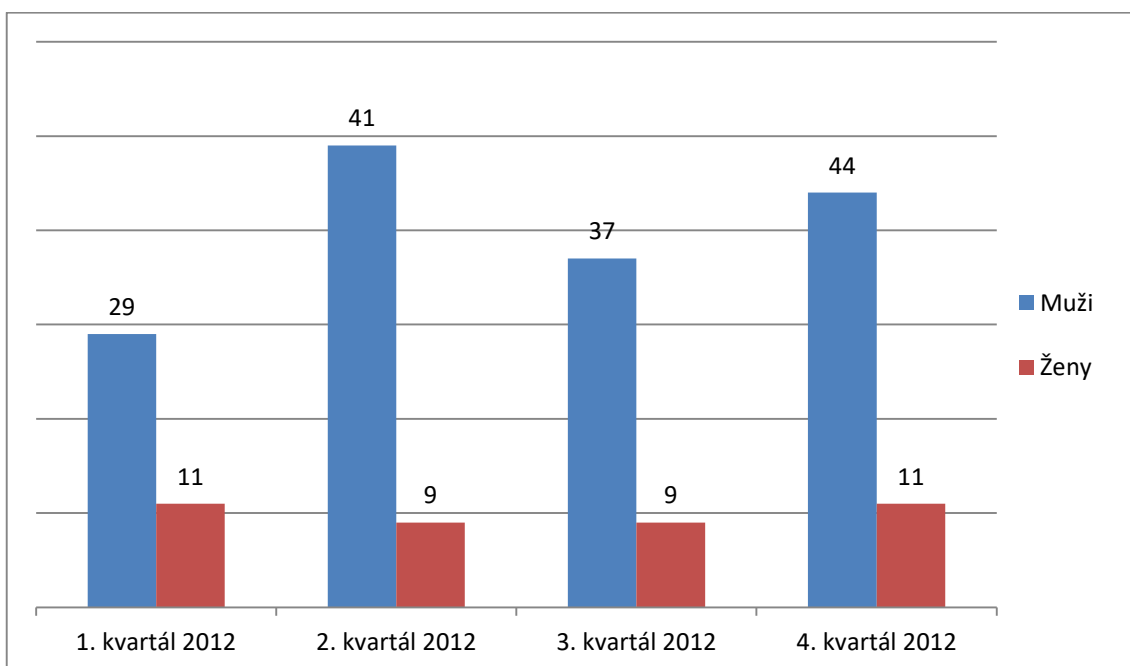
V posledních dvou letech výzkumu se poměry počtu uživatelů této služby podle pohlaví držely na úrovni 79 % ku 21 % a 83 % ku 17 % ve prospěch mužů. Celkový poměr počtu uživatelů podle pohlaví se za celou dobu výzkumu nijak významně neměnil. Pouze v roce 2016 přesáhl počet uživatelek 20 %. V tomto roce také statistika zaznamenává značný výkyv v celkovém počtu uživatelů služby Nízkoprahové denní centrum. Tento výkyv je podle vysvětlení pracovníků střediska způsoben chybou ve výkaznictví, kdy dlouhodobě nedocházelo v ukončování smluv o poskytování sociální služby. Tato chyba byla nalezena a napravena právě díky přechodu na elektronický systém výkaznictví. V roce 2017 již bylo možné zaznamenat statisticky podobná data jako v předchozích letech před systémovou chybou.

2) Terénní programy

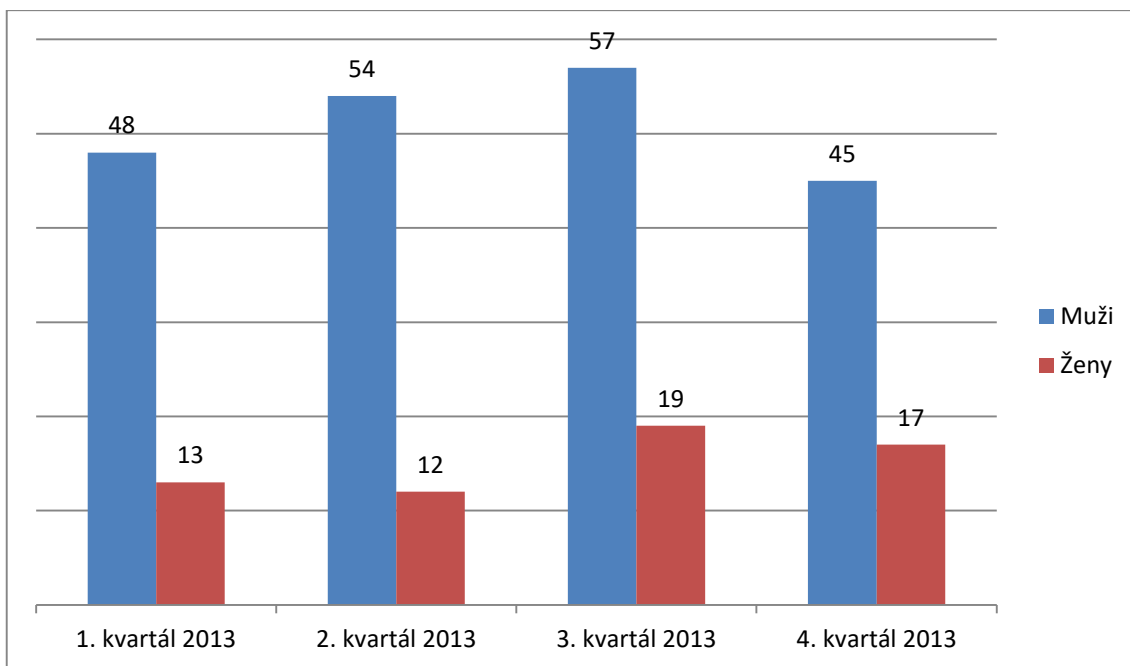
Obrázek 9 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2011

V roce 2011 byl poměr počtu uživatelů mužů a žen 83 % ku 17 %.

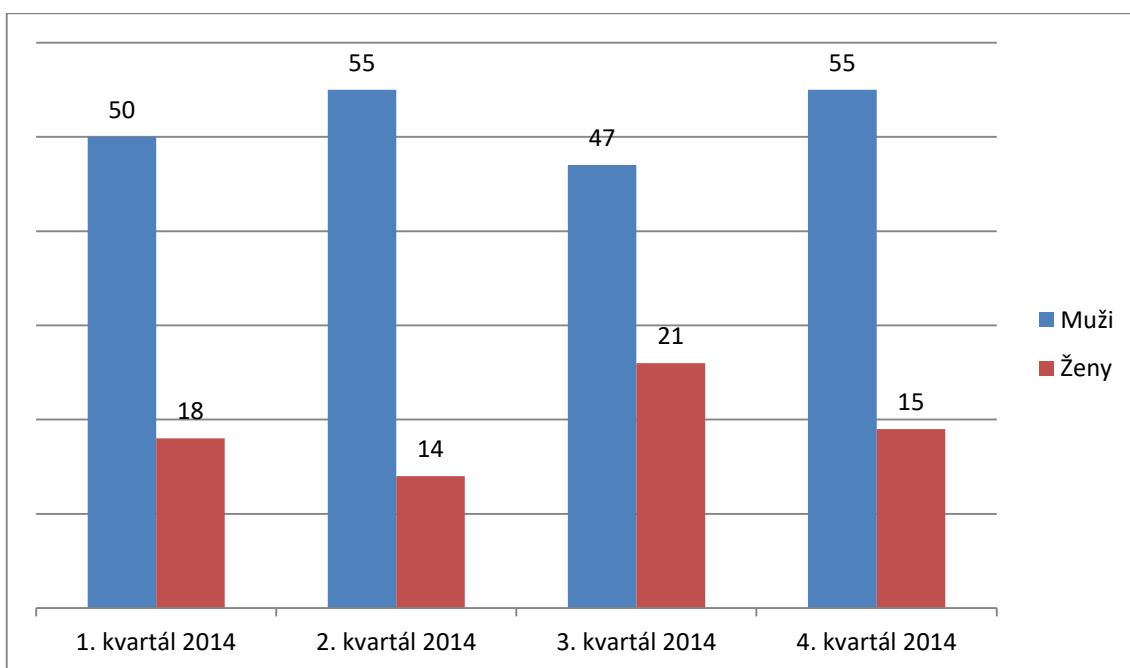
Obrázek 10 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2012

V roce 2012 byl poměr počtu uživatelů mužů a žen 79 % ku 21 %.

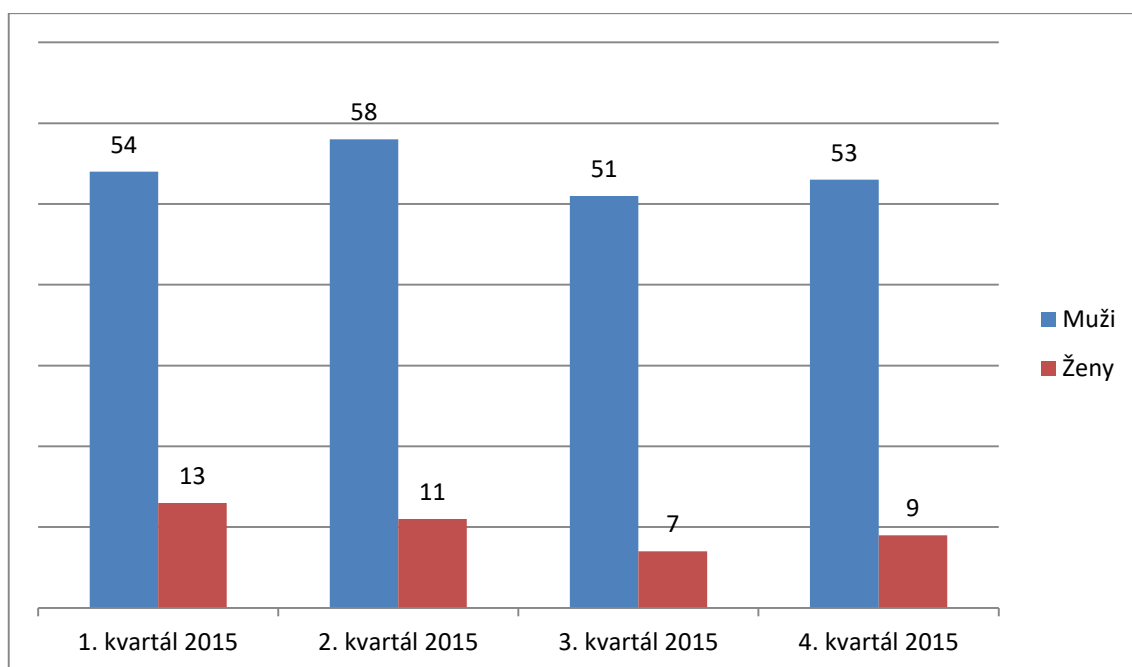
Obrázek 11 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2013

V roce 2013 byl poměr počtu uživatelů mužů a žen 77 % ku 23 %.

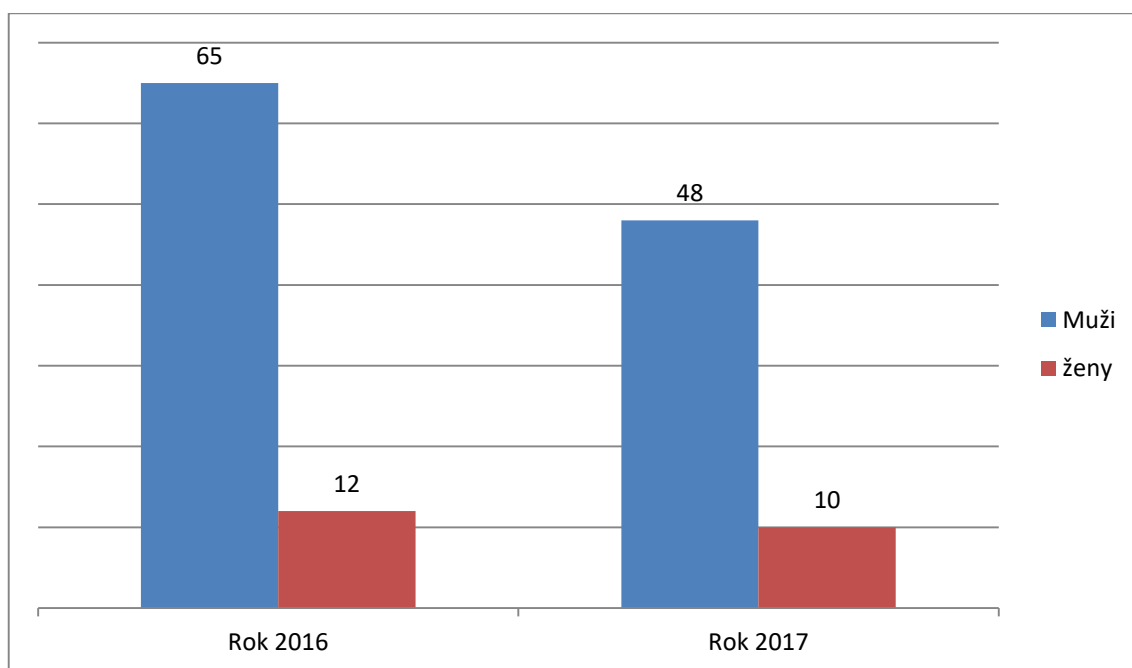
Obrázek 12 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2014

V roce 2014 byl poměr počtu uživatelů mužů a žen 76 % ku 24 %.

Obrázek 13 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2015

V roce 2015 byl poměr počtu uživatelů mužů a žen 83 % ku 17 %.

Obrázek 14 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v letech 2016 a 2017

V posledních dvou letech výzkumu se poměry počtu uživatelů této služby podle pohlaví držely na úrovni 85 % ku 15 % a 83 % ku 17 % ve prospěch mužů. Celkový poměr počtu uživatelů podle pohlaví se za celou dobu výzkumu nijak významně neměnil. Pouze v roce 2014 přesáhl počet uživatelů výrazněji 20 %.

K roku 2016 bylo ukončeno financování z individuálního projektu a nebyly tak vytvářeny monitorovací zprávy. Systém výkaznictví se zkvalitnil, protože je jasně zrna-

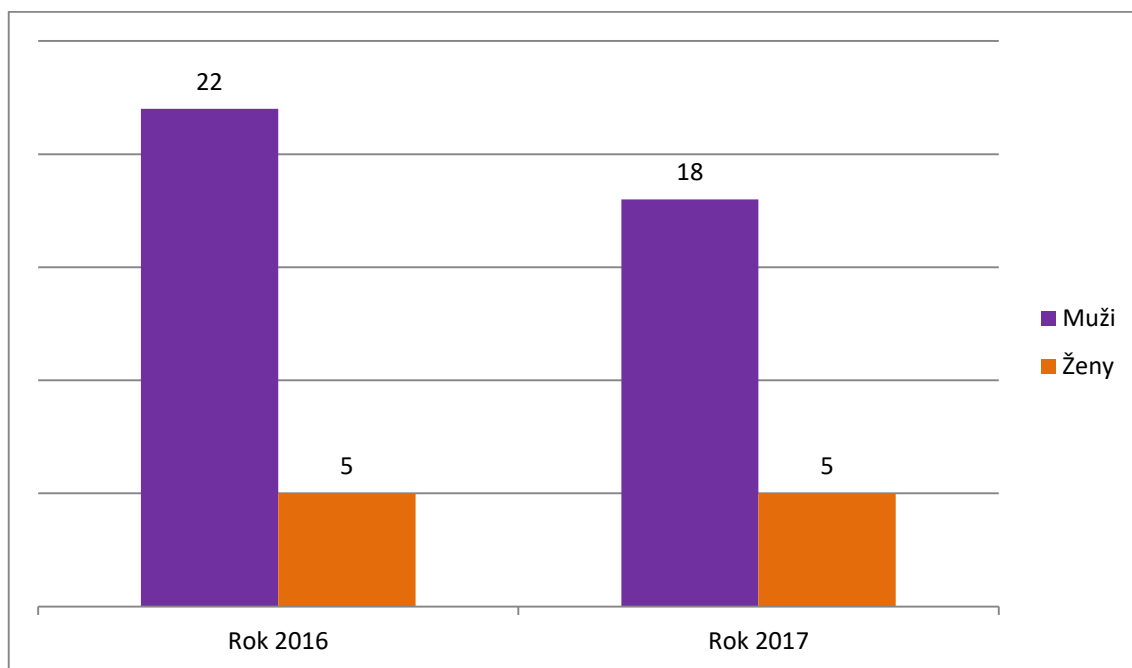
menáván počet nově uzavřených smluv a počet ukončených smluv za kalendářní rok. Shromážděvaná data jsou vždy za celý kalendářní rok.

3) Noclehárna

Služba Noclehárna pro muže bez domova měla v průběhu všech let, tedy od roku 2013, naplněnou kapacitu 15 osob. V roce 2017 již počet uzavřených smluv na tuto službu vzrostl z 15 na 38. Kapacita služby se ovšem nezvýšila. V praxi se do noclehárny dostane ten, kdo přijde na otevření služby dříve a vystojí si frontu. Obsazenost je tedy vždy 11 lůžek a v zimních měsících 15 včetně tzv. teplých židlí. Všichni další již musí zůstat venku. Služba je určena výhradně pro muže. Poměr mužů je tedy vždy 100 %.

4) Sociální rehabilitace

Služba sociální rehabilitace začala fungovat od roku 2013. Nebyla ovšem financována z individuálního projektu jako Terénní programy a Nízkoprahové zařízení a pro účel vyúčtování a naplňování indikátorů nebyly vyžadovány monitorovací zprávy. Vzhledem k tomu, že data jsou v elektronickém systému zaznamenána až od roku 2016, uvádím údaje pouze za tato období.

Obrázek 15 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví ve službě Sociální rehabilitace v letech 2016 a 2017

Stejně jako u předchozích služeb zůstává zachován poměr počtu uživatelů na úrovni kolem 80 % ve prospěch mužů. Konkrétně to bylo 81 % ku 19 % za rok 2016 a 78 % ku 22 % za rok 2017.

7 SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO LIDI BEZ DOMOVA

Sociální služby určené pro lidi bez domova jsou primárně zaměřené na změnu klienta. Počítají s motivovaností klienta a jeho ochotou spolupracovat na zlepšení své situace. To ovšem u lidí bez domova příliš nefunguje. Ukazuje se, že v současné době na ulici zůstávají především ti lidé, kteří nejsou schopni dosáhnout žádoucí změny ani za pomoci sociálních služeb. Jediné služby, které jsou určeny přímo pro lidi bez domova, jsou: terénní programy, nízkoprahová denní centra a pobytové služby typu azylových domů (srov. Vágnerová a kol., 2018, s. 279).

Služby pro lidi bez domova jsou poskytovány podle zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb.¹⁵, ale jsou to také služby zdravotnické, právnícké nebo psychologické, které se na řešení problematiky bezdomovectví podílejí. Realizace služeb ošetřených zákonem č. 108/2006 Sb., je upravena vyhláškou č. 505/2006 Sb. Jejich cílem je především předejít ztrátě bydlení, spolupracovat s tím, kdo je ohrožen ztrátou materiálního a vztahového zázemí a těm, kteří již toto ztratili, poskytovat pomoc zaměřenou na zvyšování jejich životní úrovně. Dalším cílem je zpětná integrace klienta do většinové společnosti. Jedná se o dlouhodobý proces, který je realizovaný na dvou úrovních. Jedna je garantovaná státem a zajišťují ji sociální kurátoři a další je realizovaná například církvemi a neziskovými organizacemi (srov. Matoušek a kol., 2013, s. 441-443).

Systém služeb pro lidi bez domova je v současnosti nejčastěji diferencován podle schopností, možností a dovedností klientů. Terénní programy mimo jiné slouží k pozvání klientů do dalších služeb. To jsou například nízkoprahová centra, která poskytují hygienický servis a stravu a jejich využívání je často podmínkou pro vstup do dalšího stupně systému služeb. Tím jsou noclehárny. Třetí stupeň je tvořen azylovými domy nebo tréninkovým bydlením (srov. Matoušek a kol., 2013, s. 442).

Pracovníci služeb pro lidi bez domova se ovšem v praxi setkávají s nepropustností služeb. V jednotlivých krajích některé služby pro lidi bez domova zcela chybí nebo mají

---

¹⁵ Služby, které se přímo podílí na řešení problematiky bezdomovectví podle zákona č. 108/2006 Sb. jsou: terénní programy, nízkoprahová denní centra, noclehárny, azylové domy, domy na půl cesty, krizová pomoc a sociální poradenství.

tak omezenou kapacitu, že není možné uspokojit poptávku. Zároveň bývá také problematická spolupráce se státní správou. Za klíčovou v řešení tíživé životní situace lidí bez domova je možné považovat mezioborovou spolupráci. Součinnost sociálních pracovníků, úředníků, lékařů, právníků a dalších aktérů je nezbytná. Podstatná je také snaha obcí ve zvyšování počtu cenově dostupných bytů a dalších ubytovacích míst poskytovaných na základě nájemní smlouvy.

7.1 Organizace pracující s lidmi bez domova

Mezi důležité zahraniční organizace pracující s lidmi bez domova patří například FEANTSA¹⁶. Je to evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci, která pomocí členských organizací po téměř celé Evropě zajišťuje bezdomovcům široké spektrum služeb. FEANTSA se také podílí na výzkumech podporujících pochopení složitosti a měnící se podstaty bezdomovectví (srov. Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví, 2003).

V Česku nejčastěji pracují s lidmi bez domova organizace, které jsou součástí všeobecné křesťanské církve nebo pracují na základě křesťanských zásad. Jedná se o Charitu České republiky, občanské sdružení Naděje nebo Armádu spásy.

„Po r. 1989 zde začaly znovu působit organizace specializované na tuto cílovou skupinu, jež tak navázaly na svou předchozí činnost, násilně ukončenou po r. 1948.“ (Matoušek a kol., 2013, s. 443)

Právě Armáda spásy navázala po revoluci na svoji prvorepublikovou činnost. Svoji pomoc cílí skutečně na všechny, kteří ji potřebují. Je pro ni charakteristické i to, že duchovní a sociální pomoc nabízí i jedincům, kteří již z lidského hlediska nemají šanci nového návratu (O charitě, 2014).

V roce 1990 poskytuje terénní, ambulantní i pobytové služby také občanské sdružení Naděje. Ta vznikla jako jedna z prvních neziskových organizací u nás. Ročně poskytuje až 152 000 noclehů lidem, kteří nemají kam jít. Poskytuje také duchovní, sociální, zdravotní a charitativní služby a snaží se zvyšovat kompetence klientů a zlepšovat jejich vztahy (O naději, 2019).

---

¹⁶ <https://www.feantsa.org/en>

7.1.1 Charita České Republiky

Charita, jako jedna z organizací pracujících s lidmi bez domova, vědomě navazuje na křesťanskou péči o potřebné, kterou vždy rozvíjela katolická církev. Její počátky sahají do roku 1919, ale silně se angažovala také na konci druhé světové války. Stejně jako jiné organizace i Charita si prošla útlumem v době komunistického režimu. Omezování svobod, včetně té náboženské, Charitu paralyzovalo a znemožnilo jí vykonávat sociální činnost. Tu obnovila po roce 1989. Charita se také snažila zareagovat na situaci vzniklou po amnestii Václava Havla, která způsobila obavy občanů z propuštěných vězňů. Vznikaly první charitní šatníky a služby poskytující stravu, přístřeší a poradenství. Reagovala také na situaci v bývalé Jugoslávii a stála u zrodu prvních azylových domů a služeb pro lidi bez domova (Z historie, 2019).

7.1.1.1 Oblastní Charita Kutná Hora

Oblastní charita Kutná Hora byla Královéhradeckým biskupstvím založena na jaře roku 1994. První projekty byly zaměřené na pomoc seniorům a volnočasové aktivity s dětmi. Krátkou dobu byla v provozu Poradna pro ženy a dívky a byl otevřen také charitní šatník, který funguje dodnes. V roce 1996 byla Oblastní Charita Kutná Hora sloučena s Farní Charitou Čáslav a zaregistrována na Ministerstvu kultury ČR. V roce 1998 zahájilo svou činnost středisko Maják, jako komunitní a vzdělávací centrum pro lidi se sociálním handicapem a pro romské občany. Postupně vznikaly další služby určené pro široké spektrum klientů a organizace se profesionalizovala (Z historie, 2019).

8 NABÍDKA SLUŽEB STŘEDISKA DUHOVÉ ATRIUM V KUTNÉ HOŘE

V roce 1998 došlo také ke vzniku Víceúčelového charitního střediska v Trebišovské ulici. Jeho zázemí bylo vybudováno díky finanční pomoci ze zahraničí. Jednou z prvních služeb pro lidi bez domova, která zde zahájila činnost, bylo nízkoprahové denní centrum, kde se lidé bez domova mohli osprchovat, dostat čisté oblečení a základní jídlo nebo tam prostě pobýt. Toto Víceúčelové středisko později změnilo svůj název na Duhové Atrium (O historii kutnohorské charity, 2019).

Duhové Atrium dnes provozuje čtyři sociální služby pro lidi bez domova, jako fakultativní činnost zde stále funguje charitní šatník a jedna část budovy je vyhrazena jako zázemí charitní pečovatelské služby a je zde poskytována sociálně aktivizační služba pro seniory a zdravotně handicapované, která má k dispozici například keramickou dílnu.

8.1 Vývoj služeb pro lidi bez domova ve středisku Duhové Atrium

Vývoj služeb pro lidi bez domova měl logickou návaznost a v podstatě není stále dokončen. Situace osob bez domova v regionu i v celém Česku ukazuje na chybějící návazné služby a na nedostatek dostupného bydlení. Vizí jedné z pracovních skupin v posledním komunitním plánu města Kutná Hora¹⁷ byl vznik azylového domu, který zatím nebyl realizován.

8.1.1 Terénní programy

Terénní programy střediska Duhové Atrium byly zahájeny v roce 2011. Činnost pracovníka spočívá od začátku poskytování této služby ve vyhledávání potencionálních uživatelů služby v terénu a představení a nabídnutí služeb terénních programů. Terénní

---

¹⁷ <https://mu.kutnahora.cz/mu/komunitni-plan>

pracovníci mají vytipovány lokality výskytu osob z cílových skupin: osoby bez přístřeší, osoby v krizi, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách nebo osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Do těchto skupin nepatří pouze osoby bez přístřeší, ale také osoby žijící v chatkách, ubytovnách nebo jiných dočasných formách bydlení. V terénu může pracovník poskytovat také drobnou materiální pomoc, především poskytováním základních potravin z potravinové banky¹⁸ nebo výměnou základního ošacení. Pracovníci také poskytují základní poradenství a informační servis. Informace se snaží předávat stručně a výstižně. S sebou nosí letáky o době a místech poskytování služby a s kontaktem na terénního pracovníka.

8.1.2 Nízkoprahové denní centrum

V návaznosti na Terénní programy bylo nutné provozovat službu Nízkoprahové denní centrum, do které by mohli terénní pracovníci klienty směřovat. Statistické údaje o provozování této služby jsou k dispozici od třetího kvartálu roku 2011.

„Posláním NDC je poskytnout či zprostředkovat sociální služby všem lidem, kteří se ocitnou v nepříznivé sociální situaci..v souladu se zněním zákona 108/2006 Sb.,o sociálních službách, jsou ve službě NDC nabízeny následující činnosti: pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí a základní sociální poradenství.“ (Monitorovací zpráva za období 1.7.2013 - 30.9.2013, 2019, s. 2-3).

Tato služba začala z důvodu narůstající poptávky po fakultativních službách poskytovat také doplňkovou službu praní prádla, která je zpoplatněna. Uživatelé mohou také využívat službu charitního šatníku. Pravidla byla v průběhu fungování střediska nastavena tak, že uživatel, který je v bezdomoveckých službách poprvé, má nárok na kompletní výměnu ošacení zdarma. Při dalších návštěvách charitního šatníku se pro uživatele sociálních služeb pro lidi bez domova ceník snižují oproti běžným cenám o 50 %. Ve středisku Duhové Atrium se začalo také s poskytováním úvěrových přepravenek pro lidi, kteří nemají finanční prostředky a potřebují se dostavit k úřednímu nebo soudnímu jednání případně k návštěvě specializovaného lékařského pracoviště.

Zpráva za deváté monitorovací období zmiňuje, že se citelně zvýšila poptávka po službách, což se projevilo i nárůstem dalších prvokontaktů. Uvádí také, že se jednalo

---

¹⁸ Potravinové banky jsou neziskové organizace, které shromažďují a distribuují potraviny charitativním a dobročinným organizacím.

o nárůst uživatelů z řad mládeže do 26 let ohrožených společensky nežádoucími jevy, ale i dospělých. V tomto období byl také zaznamenán nárůst agresivity a zvyšování konzumace alkoholu a drog mezi klienty. Došlo také k napadení sociálního pracovníka klientem. Ve vývoji služby, tak došlo k rozhodnutí ze strany vedení, aby byli pracovníci vzděláváni v oblasti sebeobrany (srov. Monitorovací zpráva za období 1.7.2013-30.9.2013, 2019, s. 3).

8.1.3 Noclehárna

Potřeba služby Noclehárna ve městě Kutná Hora byla diskutována v podstatě od začátku vývoje sociálních služeb pro lidi bez domova ve středisku Duhové Atrium. Začala být ovšem realizována až od roku 2013.

Tato návazná služba pro muže bez domova byla v počátcích provozována v prostorech Nízkoprahového denního centra, které bylo vždy večer vyklizeno, a byly do něj umístěny provizorní přistýlky. Ráno se zase vše vracelo zpět k dennímu provozu. Noclehárna byla pro 8 osob a zpoplatněna částkou 20,- Kč za noc (srov. Monitorovací zpráva za období od 1.10.2013 – 30.11.2013, 2013, s. 3).

Služba si postupem doby kladla vyšší nároky na kapacitu, takže byla zrekonstruována další část budovy, ve které jsou služby poskytovány a zřízena velká místnost, která byla vybavena jedenácti lůžky. V zimním období se přidávají ještě přistýlky a tzv. teplé židle, takže kapacita služby se může navýšit až na 15 osob. Cena za nocleh se od roku 2013 několikrát zvyšovala a aktuálně je 70,- Kč za noc. Od začátku poskytování služby Noclehárna je její kapacita téměř celoročně naplněna na 100 %.

8.1.4 Sociální rehabilitace

Se zvyšující se poptávkou po službách pro lidi bez domova se začala objevovat otázka po naplňování potřeb, které byly nad rámec základních činností, a které by přinesly cílové skupině možnost zapojení do činností běžných pro většinovou společnost. V lednu roku 2013, tak vznikl při Nízkoprahovém denním centru kroužek, ve kterém lektorka uživatele služby motivovala k účasti na různých činnostech. Jednalo se o návštěvy kulturních zařízení a památek nebo výtvarné a rukodělné činnosti. V průběhu těchto činností byl také čas na sociálně-terapeutické rozhovory, které vedly k vytvoření vztahu důvěry s uživateli a jejich další motivaci. Podařilo se nashromáždit řadu výtvarných děl těchto uživatelů a byla uspořádána výstava v kutnohorském knihkupectví Kosmas, která

měla pozitivní ohlas u veřejnosti (srov. Monitorovací zpráva za období od 1.10.2013–30.11.2013, 2013, s. 3).

Tato aktivita dala později vzniknout službě Sociální rehabilitace, která je určena především pro uživatele motivované ke změně jejich životní situace. Služba se primárně zaměřuje na nácviky pracovník dovedností a v současnosti umožňuje uživatelům, kteří pobírají dávky státní sociální podpory pracovat na smlouvu o výkonu veřejné služby pod hlavičkou Oblastní Charity Kutná Hora. Tato pracovní činnost v rozsahu třiceti hodin měsíčně pomůže lidem bez domova zvýšit jejich měsíční příjem o několik set korun, což je pro ně nezanedbatelná částka, protože dávka hmotné nouze, kterou nejčastěji pobírají je ve výši pouhých 3.410,- Kč¹⁹.

8.2 Současné směřování sociálních služeb pro lidi bez domova

Směřování služeb pro lidi bez domova v Kutné Hoře je pro zatím zahaleno otazníkem. Budova, ve které jsou služby již mnoho let poskytovány je města a umístění služeb pro lidi bez domova v centru sídliště budí řadu negativních emocí mezi jeho obyvateli. Někteří zástupci města dlouhodobě usilují o přesun služeb do jiné lokality, ale jiná nemovitost není k dispozici. V Kutné Hoře také chybí dlouhodobě noclehárna pro ženy bez domova. Byť se procento žen bez domova ve službách pohybuje téměř neustále do 20 %, tak alespoň omezený počet lůžek, by situaci velmi usnadnil.

Celkově v Česku chybí ubytovací služby pro páry nebo rodiny a služby návazného bydlení vůbec. Již mnohokrát jsem se v praxi setkal se situací, kdy služby navštěvoval pár, a na noc oba odcházeli spát na ulici. Situace kdy by si muž zaplatil noclehárnu a žena musela zůstat venku, byla pro oba neakceptovatelná.

Vývoj služeb pro lidi bez domova stejně jako v jiných oblastech směřuje k silné mezioborové spolupráci. Jsou zakládány různé pracovní skupiny a poměrně dobře funguje také spolupráce s institucemi místní samosprávy. Města se aktivně snaží naplňovat komunitní plány nebo se strategicky plánuje. Do tohoto procesu je snaha zapojit co největší počet obcí a informovat jejich starosty o službách poskytovaných na území daného kraje.

---

¹⁹ Jedná se o dávku příspěvek na živobytí, kterou upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

ZÁVĚR

Tuto práci jsem napsal se záměrem shrnout a analyzovat dostupná data vypovídající o vývoji služeb pro lidi bez domova ve středisku Duhové Atrium v Kutné Hoře. Mým cílem bylo vysledovat, jakým způsobem se mění struktura uživatelů ve službách s ohledem na jejich věk a pohlaví a jaké mohou být příčiny tohoto vývoje. V úvodní části práce jsem také nastínil metodiku výzkumu.

Následující část obsahovala informace o bezdomovectví dostupné z odborných zdrojů. V jedné z kapitol jsem se věnoval také etice v práci s lidmi bez domova v kontextu sociální služby poskytované křesťanskou organizací. Další kapitoly se zmiňují o příčinách a důsledcích bezdomovectví a popisují specifika osob bez domova v různých fázích jejich života.

Cílem této práce bylo zjistit vývoj struktury uživatelů služeb pro lidi bez domova v konkrétním zařízení.

Práce dále popisuje historii vývoje bezdomoveckých služeb ve středisku Duhové Atrium s ohledem na počáteční potřebnost služby a následnou zvyšující se poptávku po službách návazných. Statistiky ukázaly, že se dlouhodobě snižuje věk u mužů, kteří využívají služby pro lidi bez domova a dochází k nárůstu věku u žen využívajících tyto služby. Následoval popis konkrétních služeb pro lidi bez domova tak, jak ve středisku chronologicky vznikaly.

Na tuto kapitolu navazuje část zpracovávající fungování sociálních služeb v Česku a také popis nejdůležitějších organizací, které se u nás práci s touto cílovou skupinou věnují. Poslední kapitola naznačuje směřování služeb pro lidi bez domova v Kutné Hoře, ale i v celorepublikovém kontextu.

Téma bezdomovectví je stále velmi aktuálním tématem a je úzce spojeno nejen se sociální prací, ale také s legislativou státu, která by se v rámci principu solidarity měla podílet na zmírňování chudoby a extrémního sociálního vyloučení. Sociální pracovníci by se měli aktivně zajímat nejen o řešení zakázek svých klientů, ale participovat také na strukturálních změnách ve společnosti. Právě sledování vývoje služeb a jejich potřeb-

nosti na územích jednotlivých krajů, ale také sdílení dobré praxe a zakládání různých pracovních skupin, může výrazně přispět ke zmírňování společenského fenoménu bezdomovectví, který jednoznačně potřebuje komplexní a koordinované řešení.

SEZNAM LITERATURY A ONLINE ZDROJŮ

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.

GOLDMANN, Radoslav a Martina CICHÁ. *Etika zdravotní a sociální práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0907-0.

HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020. Praha: MPSV, 2013. ISBN 978-80-7421-072-3.

Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice: sborník z konference. Praha, 26.-27.11.2014. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. ISBN 978-80-7421-094-5.

KUNÁŠKOVÁ, M. *Identifikace potřeb bezdomovců seniorů – klientů konkrétního zařízení*. Brno, 2013. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce O. Hora.

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

Monitorovací zpráva za období od 1.10.2013 – 30.11.2013, Oblastní Charita Kutná Hora, Nízkoprahové denní centrum, 2013, ISBN neuvedeno

O Charitě. Charita Česká republika [online]. Praha: VIZUS, c2019 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://www.charita.cz/o-charite/>

O naději. Naděje [online]. Praha: Naděje, c2013-2019 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/ustredi_nadeje

POPOVIČOVÁ, D. *Lidská důstojnost jako filosoficko-právní pojem*. Časopis pro právní vědu a praxi, Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, XVII, 3/2009, s. 225–230

Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví. Praha: FEANTSA, 2003. ISBN 80-86451-05-4.

Strategie sociálního začleňování 2014-2020. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014. ISBN 978-80-7421-080-8.

ŠRAJER, J. *Lidská důstojnost a sociální práce*. Sociální práce/Sociální práca. 2006(02), s. 109-113. ISSN 1213-6204.

VÁGNEROVÁ, Marie, Jakub MAREK a Ladislav CSÉMY. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4054-9.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.

ZBIŇOVÁ, Šárka. *Bydlení za všechny prachy*. Sociální práce/Sociální práca. 2018(03). ISSN 1213-6204.

Z historie. Charita Česká republika [online]. Praha: VIZUS, c2019 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://www.charita.cz/o-charite/z-historie/>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Vývoj věkové struktury uživatelů služby Nízkoprahové denní centrum	26
Obrázek 2 Vývoj věkové struktury uživatelů služby Sociální rehabilitace	27
Obrázek 3 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v roce 2011	28
Obrázek 4 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v roce 2012	29
Obrázek 5 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v roce 2013	29
Obrázek 6 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v roce 2014	30
Obrázek 7 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v roce 2015	30
Obrázek 8 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Nízkoprahovém denním centru v letech 2016 a 2017	31
Obrázek 9 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2011	32
Obrázek 10 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2012	32
Obrázek 11 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2013	33
Obrázek 12 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2014	33
Obrázek 13 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v roce 2015	34
Obrázek 14 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví v Terénních programech v letech 2016 a 2017.....	34
Obrázek 15 Vývoj počtu uživatelů podle pohlaví ve službě Sociální rehabilitace v letech 2016 a 2017.....	35

Abstrakt:

JELÍNEK, M. *Vývoj struktury uživatelů služeb pro lidi bez domova ve středisku Duhové Atrium v Kutné Hoře v letech 2011-2017*. České Budějovice 2019. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce M. Pavelková.

Klíčová slova: bezdomovectví, lidé bez domova, sociální služby, struktura služeb, nízkoprahové denní centrum

Práce je zaměřena na vývoj služeb pro lidi bez domova ve středisku Duhové Atrium. Zmiňuje informace o příčinách a formách bezdomovectví a zabývá se specifiky u skupin osob bez domova podle věkových kategorií. Práce také obsahuje dostupná data o počtech lidí bez domova v Česku. Cílem práce je analyzovat vývoj věkové struktury a vývoj poměru počtu těchto osob bez domova v tomto zařízení z hlediska pohlaví. Dále popsat, jak se na základě tohoto vývoje měnila nabídka služeb pro tuto cílovou skupinu. V další části práce jsou uvedeny i jiné organizace, které se lidmi bez domova v Česku zabývají. Metodologií práce byla obsahová analýza textu.

Abstract

Development of the structure of users of social services for homeless people in Duhové Atrium centre in Kutná Hora between 2011-2017.

Keywords: homelessness, homeless people, social services, structure of social services, low-threshold daytime center

The thesis deals with the development of services for homeless people at the “Duhové Atrium” center. It deals with the causes and different forms of homelessness and it is focused on certain specifics of groups of homeless people according to age categories. The thesis also includes available data on the number of homeless people in The Czech Republic. The thesis aims to analyze the development of age and gender structure of homeless people at the aforementioned institution and to describe how the offer of social services was changing regarding these aspects. Other organizations working with homeless people in the Czech Republic are also mentioned. Content analysis was the key method.